

KGB na cestě ke komunismu

Pavel Žáček

*PhDr. Pavel Žáček, PhD.
(1969), absolvent
FSV UK Praha,
bývalý náměstník ředitele
ÚDV ZK v Praze,
od roku 1999 pracuje
v ÚSD AV ČR,
v současnosti působí
v Ústavě paměti národa.*

Dne 12. dubna 1968 nalezl jakýsi mjr. Z. Peterka v sekretariátu ministra vnitra několik písemností se vztahem ke spolupráci se sovětskou Státní bezpečností (Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti) a navrhl jejich archivování. Jedním z těchto dokumentů byl neumělý překlad směrnice KGB o profylaktické (preventivní) práci z doby před listopadem 1966, který zjevně vznikl kvůli informování špiček československé Státní bezpečnosti (ministerstva vnitra) o podílu politické policie na „výchovné funkci sovětského státu“.¹⁾ Pod tímto eufemistickým názvem se skrýval komplex postupů, vedoucích k včasnému podchycení a paralyzaci komunistickému režimu nepřátelských aktivit. Dokument přesvědčivě vypovídá o myšlenkovém světě sovětských čekistů, z vnitro- i zahraničněpolitických důvodů od druhé poloviny padesátých let hledajících nové formy postihu obyvatelstva, i o jejich snaze přenést tuto praxi do satelitních zemí.

Tzv. profylaktická činnost Státní bezpečnosti, ať již v otevřené či tajné formě, postihovala řádově mnohem větší procento populace než administrativně-byrokratická technologie represe evidovaná v desítkách až statisících operativních svazků. Opatření organizovaná KGB proti vytipovaným „nepřátelským“ osobám či celým sociálním skupinám mohla být - a byla - realizována prostřednictvím orgánů komunistické strany, společenských organizací, škol, médií apod. Situaci politické policie pochopitelně ulehčoval fakt, že „objekty“ profylaktické činnosti nemohly tomuto komplexnímu působení nikam uniknout anebo se mu vyhnout. Zároveň se tajné policii podařilo do tažení proti nepohodlným a nepoddajným osobám zatahnout i řadu dalších orgánů, institucí a organizací.

Dokument také potvrzuje široký záběr tajné policie, její infiltraci a subverzi státních struktur, stejně jako různých společenských entit. I když profylaktická činnost měla zúžit prostor operativní činnosti Státní bezpečnosti - dostat ji pod užší kontrolu komunistické strany - v podstatě se však KGB přeměnila z prostého vykonavatele tajné vůle špiček KSSS na tvůrce její represivní politiky, resp. politiky vůbec. Jeho neznámí tvůrci se maximálně snažili využít sovětského „třídního“ práva, které umožňovalo postih těch občanů, kteří se buď k určité konfrontaci s komunistickým režimem

teprve chystali anebo jejichž protitotalitní činnost byla v počátečním stadiu.

Z dokumentů domácí provenience je zřejmé, že i v Československu se tato metoda operativní práce rozrostla do rozsáhlých rozměrů. Zprvu se Státní bezpečnost opírala o usnesení XI. sjezdu Komunistické strany Československa, resp. usnesení ústředního výboru KSČ z dubna 1959. Vedení strany překvapilo, že přes „zjevně klesající tendenci trestné činnosti“ bylo stále ještě v ČSR postihováno za trestnou činnost menší společenské nebezpečnosti „mnoho dělníků a pracujících rolníků“. Podle jeho závěrů byl tento stav „v rozporu se současným stupněm socialistické výstavby“, který prý již dovozoval vyřizovat mimosoudně (výchovně) trestné činy menší společenské nebezpečnosti.

Politické byro ÚV KSČ ve snaze snížit zejména „nezdravě stoupající“ počet nepodmíněně potrestaných nad 6 měsíců odnětí svobody navrhlo „nápravu“. Především se mělo k pachatelům „trestné činnosti“ přistupovat tříděně, tj. individuálně, za předpokladu stanovení stupně společenské nebezpečnosti. U pachatelů z řad pracujících byla potřeba jejich „protizákonným“ aktivitám předcházet, případně je trestat „výchovně... a na druhé straně nekompromisně a se vši tvrdostí v rámci zákona postihovat pachatele z řad tříděně nepřátelských žvlů“.²⁾

Podle názoru nejvyššího stranického vedení aparát ministerstva vnitra

a/ se pouze pozvolna přizpůsoboval „rafinovanějším a konspirativnějším formám boje vnitřního a zahraničního nepřítele“. To prý mělo za následek, že nebyly včas odhalovány a postihovány všechny závažné trestné činy I. hlavy zvláštní části trestního zákona.³⁾ V důsledku toho Bezpečnost nedostatečně plnila svou represivní funkci,

b/ opožděně reagoval „na požadavky a podmínky rychle se měnící ekonomické a politické situace uvnitř země“, které způsobovaly hluboké změny v „třídní struktuře“ společnosti. V důsledku toho prý byla nedostatečně naplňována výchovná funkce Bezpečnosti, což vedlo až k soudnímu postihu „velkého počtu pracujících“ za méně závažné trestné činy I. hlavy zvláštní části trestního zákona. A to proto, že trestné činy „malé společenské závažnosti“ spáchané pracujícími nebyly vyřizovány mimosoudně.⁴⁾

1) Západní literatura datuje vydání směrnice o „sociální profylaxi“ k roku 1964. DERIABIN, Peter - BAGLEY, T. H.: *The KGB. Masters of the Soviet Union*. Londýn 1990, s. 201 - 202. Zajímavé je, že Vladimír J. Semičastný, který stál v letech 1961 - 1967 v čele KGB, necítil ve svých pamětech potřebu profylaxi ani zmínit. Srov. SNIEGOŇ, Tomáš: *Lubjanka. III. Patro. Svědectví předsedy KGB Vladimíra Semičastného*. Praha 1998.

2) Archiv ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), f. A 1, inv. j. 4. Zkušenosti z uplatňování směrnice PB ÚV KSČ ve státobezpečnostní práci.

3) V I. hlavě zvláštní části trestního zákona č. 86/1950 Sb. byly stanoveny trestné činy proti republice (§§ 78 - 129): velezrada, 79, podvracení republiky, teror, pobuřování proti republice, podpora a progace fašismu a podobných hnutí, záškodnictví, sabotáž (proti základům republiky), vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, věrolomnost, opuštění republiky, vniknutí na území republiky, ohrožení zájmů republiky v cizině (proti bezpečnosti republiky), válečné škůdcovství, válečná zrada, služba v cizím vojsku, najímání vojska (proti obraně vlasti), snižování vážnosti prezidenta republiky a hanobení ústavního činitele (proti ústavním činitelům).

4) AMV, f. A 1, inv. j. 4. Tamtéž. Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci, čj. Sv-0017/02-1960, s. 2.

Vedení komunistické strany si zjevně nebylo jisté, zda a jak příslušníci Státní bezpečnosti její zadání realizují. Zhruba po roce však konstatovalo: „Nedošlo k závažným projevům liberalismu vůči pachatelům z řad třídních nepřátel, ani k projevům nesprávné benevolence k pachatelům z řad pracujících, kteří se dopustili závažné trestné činnosti. Naprostá většina bezpečnostních pracovníků pochopila profylaxi jako formu postihu, tj. jako formu výchovného čelení trestné činnosti pracujících a nikoli jako formální uplatnění beztrestnosti vůči nim z titulu jejich třídní příslušnosti. Pochopila, že těžiště profylaxe není v nepotrestání pachatele, ale v docilení toho, aby si pachatel plně uvědomil škodlivý dosah své trestné činnosti a nikdy se jí již nedopustil.“

Příslušníci politické policie prý profylaxi správně pochopili jako prostředek „výchovy všech pracujících“ a nikoli pouze pachatelů, jako důležitou formu preventivní činnosti. Pochopitelně se to odrazilo i ve statistikách. Během roku 1959 došlo téměř k dvacetiprocentnímu poklesu soudních případů u trestných činů „menší“ společenské nebezpečnosti. Účelovost „třídního přístupu“ je zřejmá z dalších čísel: „Pokud jde o situaci z hlediska třídnosti postihu, bylo v roce 1959 předáno k soudnímu potrestání téměř o 40% méně pachatelů z řad dělníků než v roce 1958. Rovněž tak bylo v roce 1959 předáno k soudnímu postihu o 50% méně pracujících rolníků. Příznivá byla situace i pokud jde o soudní postih pachatelů z řad pracujících inteligence.“

Pokles soudního postihu pracujících měl být „plně vyvážen“ počtem provedených profylaktických opatření. „Tak proti roku 1958, kdy byla profylaktická opatření prováděna pouze v ojedinělých případech, byl v r. 1959 uplatněn v 681 případech mimosoudní profylaktický postih u pachatelů z řad pracujících. Z toho bylo výchovného postihu u 189 dělníků, 53 družstevních rolníků, 314 příslušníků pracujících inteligence, 100 příslušníků z řad ostatních pracujících, 17 příslušníků maloburžoasie a pod.“ Z politických důvodů nebyla jejich trestná činnost „menší společenské nebezpečnosti“ postihována stejně jako v minulosti, tj. ponejvíce soudním postihem.

Komunistická i bezpečnostní nomenklatura si toto řešení pochvalovala i z jiného důvodu: „Správnost tohoto vývoje třídního postihu, znamenajícího rozumné používání profylaktických opatření, dokumentuje na druhé straně vzestup počtu soudně postižených pachatelů z řad třídních nepřátel. Tak v roce 1959 bylo předáno k soudnímu postihu o 60% více kulaků než v roce 1958 a téměř o 20% více pachatelů z ostatních buržoazních vrstev než v roce 1958. Rovněž v letošním roce se vyvíjí situace příznivě.“

Stejně jako v Sovětském svazu se orgány Státní bezpečnosti pozitivně vyjadřovaly k zapojení vybraných společenských organizací a národních výborů do profylakticky řešených případů. „Úzká spolupráce s těmito organizacemi a orgány prokuratury je zárukou, že opatření, provedená proti provinilcům, budou výchovně působit nejen na ně samé, ale i na ostatní pracující. Dále spočívá význam této spolupráce v tom, že provinilci jsou pod bezprostřední kontrolou svých nejbližších spolupracovníků. Mimosoudní projednávání případů utužuje spojení bezpečnosti s lidem a napomáhá rozvoji socialistického demokratismu. Uvedené zásady byly uplatněny v celé řadě případů...“

I přes některé problémy hodnotilo politické byro ÚV KSČ profylaktickou činnost tajné policie pozitivně. Tzv. výchovné úloze Státní bezpečnosti (ministerstva vnitra) však chtělo i nadále věnovat „soustavnou pozornost, včas zamezovat extrémům a na nedostacích a chybách učit vyšetřovaci i operativní pracovníky k dokonalému zvládnutí metod výchovného působení“.⁵⁾

Podle metodické pomůcky z ledna 1960 měli operativní pracovníci Státní bezpečnosti při realizaci profylaktických opatření vidět jediný cíl: „aby se třídnímu nepříteli zabránilo zatáhnout do protistátní trestné činnosti pracující a pokud k tomu v některých případech došlo, z trestné činnosti je vyvádět.“ Ostří bezpečnostního aparátu mělo zůstat i nadále zaměřeno proti „imperialistickým rozvědkám, jejich agenturám a vnitřnímu třídnímu nepříteli dopouštějícímu se trestné činnosti proti republice“.

Každý příslušník politické policie měl vynaložit maximální úsilí, aby už ve stadiu agenturně operativní práce mohl rozhodnout o aplikaci profylaktických opatření v případech, kde „třídní profil osoby pachatele i stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu“ nevyžadoval tvrdý represivní postih. „Operativa tak splní nejen základní úkoly, které před celý bezpečnostní aparát staví strana, ale obohatí svou taktiku i o vysoce účinný nástroj.“ Státní bezpečnost tak byla oproti minulosti donucena posuzovat „pachatele“ na svedené či zneužitě apod. a zároveň se měla podílet na „převýchově“ třídně blízkých komunistickému zřízení, tj. osob, u nichž „motivy jednání nenasvědčují tomu, že jde o zaryté nepřátele lidově demokratického zřízení“.

V převážné většině případů měli operativní pracovníci Státní bezpečnosti postupovat konspirativně. Pouze za určitých podmínek mohli provést „vlastní zásah“, sami provádět pohovory s osobami, zúčastněnými na „trestné činnosti“ a v podstatě tak při provádění profylaxe vystoupit z konspirace. Profylaktickou a rozkladnou práci směrnice

5) Viz pozn. 1.

označovala za práci s lidmi. „Je živá, mnohotvárná, rozmanitá a pestrá, mění se její formy. Nelze ji vtěsnat do šablon a receptů, které vedou k dogmatismu a mohou způsobit více škody než užítku. Je proto třeba vycházet z hlavních zásad a tvůrčím způsobem tyto zásady aplikovat na řešení konkrétního případu.“

Volba správných forem, metod a prostředků profylaxe vyplývala z dokonalé znalosti případu, osoby i všech souvislostí. „Jde o určení a vytýčení přesných postupů agenturními prostředky, cestou oficiálních styků, kombinací obou těchto prostředků nebo cestou vlastních opatření (pohovorů, výslechů apod.).“

Úspěch profylaktických opatření – schválených písemně příslušnými náčelníky – do značné míry závisela i na kvalitě využívané agenturní sítě. „Agenturní aparát, jeho řízení, vytěžování a cílevědomá výchova hrají významnou roli při rozpracování, nasazení do případu, použití při často složitých kombinacích [ch] a kontrole průběhu celé akce, jakož i při vyvedení spolupracovníka z případu.“

Profylaktická činnost však nebyla výhradní záležitostí operativních útvarů Státní bezpečnosti. Řadu případů přebírala prokuratura a orgány státobezpečnostního vyšetřování k dalším opatřením, které byly hodnoceny jako profylaxe. „Provádění profylaktických a rozkladných opatření ve stadiu agenturně operativního rozpracování nesmí vést k libovůli pracovníka a jak v tomto stadiu, tak ve stadiu spolupráce s orgány prokuratury a vyšetřování podléhá zákonnému postupu a přísné evidenci.“

Podle názoru vedení ministerstva vnitra profylaxe kladla na příslušníky Státní bezpečnosti vyšší nároky, především na zkvalitnění „agenturně operativní práce, uplatnění důsledného třídního hlediska při hodnocení získaných poznatků a signálů a na jejich bedlivé, všestranné a hluboké prověrky“. Operativní útvary Státní bezpečnosti měly odstranit všechny nedostatky, kterých se prý až dosud dopouštěly. „Každý signál, zpráva, poznatek musí být prověřován a rozpracováván na základě pečlivého politického, třídního a operativního rozboru všech momentů tak, aby se operativce bezpečně dovedl orientovat v osobách, pohnutkách jejich jednání a uměl vhodně, včas a politicky správně odhadnout prostředky, kterými postihne pachatele. Orgán MV pak jak represí, tak profylaxí paralyzuje a zamezuje další páchaní trestné činnosti.“⁶⁾

Pro čs. politickou policii novou formou státně bezpečnostní práce mělo být – jako další stadium profylaktického působení na „pachatele“ – projednání jeho případu v některých státních orgánech, masových organizacích, na shromáždění pracujících atd. Od tohoto opatření si vedení ministerstva

vnitru podle sovětského vzoru slibovalo „posílení spojení bezpečnosti s pracujícími“ a zároveň je považovalo za vhodnou formu obecné a přitom velmi konkrétní prevence. „Není pochyb o tom, že výchovná, preventivní práce zapůsobí na ostatní pracující v závodě nebo v místě bydliště zcela jinak, když se bude probírat a řešit případ osoby, kterou všichni znají, než když se provádí všeobecně, bez souvislosti s místní situací. Vyšetřující orgány (ministerstva vnitra, resp. Státní bezpečnosti – pozn. edit.) mají právo podávat návrhy na projednání v organizacích samostatně, je však nutná předběžná domluva s prokurátorem o postupu.“ Návrhy na veřejné projednávání se měly opírat „o jasný, podložený materiál“, se kterým ovšem byly spolupracující organizace seznamovány pouze výjimečně. „Vyšetřovatel se může aktivně zúčastnit i vlastního projednávání v organizaci, v průběhu diskuse podávat potřebná vysvětlení nebo připomínky, které budou vycházet z toho, jak vyšetřovatel osobně projednávaný případ zná, konkrétně pachatele poznal a které budou směřovat k tomu, aby potrestání bylo úměrné.“ Vyšetřovatel se neměl podílet na přímém rozhodování o případu (osobě, skupině osob), případně se odmítavě stavět k jeho výsledku. „Pokud dojde k závěru, že rozhodnutí je nespravedlivé, dá podnět prokurátorovi, aby v rámci všeobecného dozoru učinil opatření.“

Jednou z nejdůležitějších otázek bylo určení organizace, která měla „provinění“ projednávat. „Zásadně se projednání bude konat u té organizace či orgánu, u kterých bude působení na pachatele nejúčinnější. Vyšetřovací orgány se musí při rozhodování, které organizaci případ předají, řídit úkoly a kompetencí těchto orgánů. Další zásadou, kterou se budou naše orgány řídit je, aby bylo zajištěno veřejné projednání a tím také dosaženo účinnějšího působení na pachatele i na posilování právního vědomí pracujících.“ V průběhu veřejného projednávání nesmělo dojít k ohrožení státního, hospodářského nebo služebního tajemství a ani výchovy mladistvých. „V těchto případech se od veřejného projednávání upustí. Působení příslušných orgánů zde může nahradit vedení podniku, resp. výbor mládežnické organizace apod. Jako příklad je možno uvést celou řadu orgánů a organizací, které v současné době mohou projednávat případy, které jsou řešeny profylakticky: veřejná schůze Národního výboru, některé orgány NV, zejména komise pro místní bezpečnost, schůze občanů z volebního obvodu, čtvrti, vedení podniku, celozávodní nebo dílenská schůze pracujících, výbory a členské schůze stranických a masových organizací, soudružské nebo čestné soudy, kárné komise, představenstvo a členská schůze Jednot-

ného zemědělského družstva apod.“ Mezi dalšími vhodnými formami profylaxe dokonce Státní bezpečnost uváděla i rozhovory s rodiči mladistvých, případně jejich vychovateli o dalším zaměření výchovy, případně pohovor s „proviněným“ provedený přímo vyšetřovatelem nebo prokurátorem.⁷⁾

Podle směrnic pro agenturně-operativní práci z roku 1962 měla tzv. preventivně-výchovná opatření (PVO) „včasným zásahem předcházet, zabránit nebo alespoň paralyzovat rozrůstání trestné činnosti. Dále musí napomáhat k překonání všech pozůstatků minulosti v myšlení občanů, které mají svůj výraz v porušování socialistické zákonnosti a norem socialistického soužití.“ Ze zachovaných evidenčních podkladů bylo možné sestavit neúplný přehled, kolika osob se PVO týkala: v roce 1961 – 1295 osob (z toho vojenská kontrarozvědká 510, ostatní operativní správy StB 570), 1962 – 1476 osob (483 VKR, ostatní 741), 1963 – 1210 osob, 1964 – 633 (jen II. správa a správy StB v krajích), 1965 – 282 osob, 1966 – 308 osob a 1967 – 622 osob. V přehledech se zachovaly i počty osob, jejichž rozpracování v operativních svazcích bylo profylakticky ukončeno: 1959 – 433 osob, 1960 – 596 osob, 1961 – 413 osob, 1962 – 413 osob, 1963 – 446 osob, 1964 – 261 osob a v roce 1967 – 231 osob.

Ze statistik Státní bezpečnosti také vyplývá, že polovina „objektů“ řešených profylakticky nebyla rozpracována ani vedena v jakémkoliv druhu operativního svazku. Politická policie zjevně kontrolovala mnohem větší počet čs. občanů (i cizinců), než vykazují počty rozpracovávaných osob. Z některých let jsou zachovány i údaje o formě PVO (vesměs pohovory):

	1961	1962	1963	1967
pracovníky MV	160	195	398	263
prokurátory	85	88	93	23
zaměstnavatelem, NV či spol. organizacemi	65	176	147	127
pracovníky MV a prokuratury	205	79		28
pracovníky MV a NV, aj.	55	197		139
neuvedeno		6	572	42

Většiny PVO se účastnili příslušníci operativních součástí Státní bezpečnosti, kteří sami rozhodovali, v jakém případě dojde k trestnímu postihu anebo jinému způsobu řešení. Tento stav byl v rozporu s platným trestním řádem; tajná policie tak selektivně – podle politické účelnosti – uplatňovala zákonem vymezenou represi.

U dvou let jsou také známy výkazy tzv. preventivně výchovných opatření podle druhu trestných činů:

	1963	1967
podvracení republiky	93	11
pobuřování	309	93
opuštění republiky	90	93
ostatní trestné činy dle I. Hlavy	140	55
ostatní	578	379

Na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ z dubna 1959 – a pochopitelně sovětské zkušenosti – se tak v dalších letech asi tisíc občanů ročně vyhnulo soudnímu postihu.⁸⁾

Tento způsob „preventivní činnosti“ Státní bezpečnosti vydržel až do konce šedesátých let, jak ostatně potvrzuje citace z plánu práce v problematice církvi na rok 1968: „...v daleko větší míře paralyzovat nedovolenou náboženskou činnost vhodnými a účinnými preventivně-výchovnými opatřeními zvláště v oblasti působení církvi na mládež, organizovat účinnou kontrolu oficiální činnosti církvi a sekt a provádět vhodná opatření v souladu se státní církevní politikou.“ Mezi profylaktickou činností se počítala rovněž „výchovná a propagační činnost prostřednictvím tisku, televize a rozhlasu“ (někdy též „kontrapropaganda“).⁹⁾

Další posun ve vývoji a významu této činnosti pro Státní bezpečnost přinesly *Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou*, vydané I. náměstkem ministra vnitra ČSSR genmjr. Ing. Jánem Hanuliakem v prosinci 1974. Prevence zde byla definována jako „cilevdomá činnost“ kontrarozvědných útvarů Státní bezpečnosti, „směřující k odhalování a odstraňování příčin a podmínek vyvolávajících a umožňujících vznik protispolečenských jevů a především trestné činnosti protistátního charakteru vysoké společenské nebezpečnosti... Prevence uplatněná v případech již páchané trestné činnosti, má na rozdíl od předcházení, charakter zamezování dalšího pokračování trestné činnosti.“ V úvodu bylo zejména zdůrazněno, že „uplatňování preventivní funkce musí být v souladu s politickou linií KSČ, danou politickou a bezpečnostní situací, socialistickou zákonností, zájmy socialistického tábora a mezinárodního dělnického hnutí.“

Státní bezpečnost zpravidla mezi formy prevence počítala aktivní obranná opatření a dokonce i represivní opatření. Tzv. obranná opatření se dále členila na metody zpravodajsko taktické, rozkladné, kontrolní a administrativně právní. Represivní opatření byla jednou z „nejdůležitějších forem postihu zabraňující dalšímu páchání trestné činnosti, která však současně působí i

7) Tamtéž, s. 12 – 13.

8) KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954 – 1968. Základní údaje*. Praha 1993, s. 124 – 127.

9) Tamtéž, s. 128.

preventivně...“ Směrnice dále stanovila tzv. dílčí a obecnou prevenci, utajovaný či oficiální způsob její realizace a zodpovědnost schvalujících funkcionářů Státní bezpečnosti.¹⁰⁾

K 1. lednu 1983 vstoupily v platnost nové Metodické pokyny I. náměstka ministra vnitra ČSSR o provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou, vydané pod čj. NZ-00459/1982 genmj. JUDr. Jánem Kováčem, které se od předchozích příliš nelišily. V jejich závěru stálo: „Významným předpokladem k provádění a širšímu uplatnění preventivní činnosti je její soustavný, přesný a objektivní rozbor.“ Analytická pracoviště centrálních útvarů Státní bezpečnosti byla pověřena provádět rozbor „účinnosti a výslednosti preventivních opatření...“, stejně jako analyzovat jejich „politický a společenský dopad... Zobecňují výsledky a zkušenosti, doporučují další postupy, zaměření, nové formy a metody práce směřující k širšímu uplatnění získaných zkušeností a k dalšímu zvýšení efektivity preventivní činnosti.“¹¹⁾

Jako ukázkou souhrnných výsledků tzv. preventivně výchovné činnosti jsme vybrali roční výkaz správy Státní bezpečnosti Košice po vnitřním zpravodajství. Odbor boje proti vnitřnímu nepříteli (II. odbor) S-ŠtB Košice a jemu podřízené regionální útvary v průběhu roku 1984 realizovaly celkem 96 preventivních opatření, „čo je o 10 viac ako v roku 1983. Najviac PVO, v počte 24, bolo vykonaných po rím[sko] kat[olickéj] cirkvi, 16 po mládeži, 12 po kultúre a 12 po protizákonných písomnostiach, ďalej 10 po SSJ [sekta Svědci Jehovovi], 6 po gr[écko] kat[olickéj] cirkvi, 4 po školách, po 3 po zdravotníctve, maďarskom nacionalizme a nekatolíckych cirkvách, 2 po NO [nepřátelské osoby] a jeden po OUN [Organizace ukrajinských nacionalistů]. Opatrenia boli väčšinou vykonávané oficiálne orgánmi ŠtB formou pohovoru v zmysle Metodických pokynov FMV o preventivite... V 27 prípadoch PVO boli vykonané za účasti funkcionárov NV, spoločenských organizácií, ako aj funkcionárov podnikov, v ktorých jednotlivé objekty sú zamestnané. Administratívnu formou bolo riešených 12 prípadov. V 9-tich prípadoch bol uplatnený inštitút výstrahy..., z toho v 6 prípadoch po SSJ, v dvoch po maďarskom nacionalizme a v jednom prípade po rím. kat. cirkvi... Uplatnením

týchto PVO sa podarilo dosiahnuť stanoveného cieľa, najmä po cirkvách a SSJ, ďalej po mládeži a školách, kultúre, protizákonných písomnostiach a maďarskom nacionalizme, kde pohovor, vypočutie a kompromitácia mali preventívny dopad nielen na samotných objektov, ale aj na širší okruh osôb a okolie. Sledovaním reakcie na PVO bolo potvrdené, že sa darilo tmiť činnosť niektorých reakčných duchovných, členov laického hnutia a SSJ, nepriateľsky orientovaných osôb a pod.“¹²⁾

O niekoľko málo let později, při hodnocení událostí roku 1987 z pohledu X. správy SNB, již na celostátní úrovni situace nevypadala tak optimisticky: „Při kontrarozvědné ochraně mládeže byla v hodnoceném období prováděna, ve spolupráci s příslušnými orgány školských a společenských organizací, především preventivní opatření zaměřená na předcházení protisociálních jevů a negativního ideově politického působení na učňovskou a studující mládež. V řadách středoškolské a učňovské mládeže se jednalo o profylakticko rozkladná opatření vůči skupinám učňů a středoškoláků, kteří šikanovali své spolužáky za použití fyzického násilí a prvky fašizujících tendencí.“ Státní bezpečnost byla schopna PVO aplikovat snad již jen v prostředí mládeže.¹³⁾ „V průběhu roku 1987 byly rovněž zjištěny snahy znovuzaktivizovat činnost bývalé organizace JUNÁK a k této zneužití osoby J. Foglara. Na základě přijatého souboru preventivně výchovných opatření bylo docíleno omezení aktivity v prostředí osob inklinujících k junácké činnosti. Na základě přijatých celorepublikových opatření nebylo bývalými členy této organizace zneužito jednání konferencí PO SSM [Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže] k akcím, namířeným proti organizační struktuře mládežnické organizace SSM. I přes prováděné aktivní preventivně výchovné opatření došlo u příležitosti 7. výročí úmrtí Johna Lennona k výrazné koncentraci mladých lidí na srazu na Velkopřevorském náměstí v Praze 1...“ Další oblastí preventivně výchovné činnosti pak byla problematika sportu, zaměřená „na zamezení emigrací čs. sportovců do KS [kapitalistické státy], stykům čs. výprav s emigranty a tzv. verbiři kanadské americké NHL...“¹⁴⁾

10) Srov. Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou z 11. 12. 1974, čj. N/Z-00532/1974. K aplikaci PVO proti disentu srov. FIEDLER, Martin: *Akce Prevence a GRUNTORÁD*, Jiří: *Státní bezpečnost proti Chartě 77 – Akce Izolace*. Securitas Imperii, 1999, č. 5, s. 146 – 190.

11) ŽÁČEK Pavel: *Přísně tajně. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané pokyny a metodické směrnice politické policie z let 1978 – 1989*. Praha 2000, s. 59 - 66.

12) AMV, f. X. správa SNB, inv. j. 472. Ročné vyhodnotenie plánu práce správy ŠtB Košice, čj. OS-00596-2/53-1984, 8. 1. 1985.

13) K PVO proti mládeži srov. ŽÁČEK, Pavel: *Politická policie proti mládeži. Snahy StB o kontrolu tzv. problematiky mládeže ve druhé polovině osmdesátých let*. In: VANĚK, Miroslav a kol.: *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha 2002, s. 275 ad.

14) AMV, f. X. správa SNB. Zhodnocení plnění hlavních úkolů a úseků boje proti vnitřnímu nepříteli a ideologické diverzi po linii X. S-SNB za rok 1987, 5. 2. 1988, čj. VN-00142/03-88.

	Počet	Podle tr. činů převážně (§§)
příslušníci antisoc. sil, zakázaných organizací (K 231, KAN, SOLP a pod.)	148	97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 109,
pravcoví oportunisté	123	112, 118, 122,
příslušníci býv. polit. stran	5	146, 154, 161,
nacionalisté	13	164, 173, 178,
sionisté	10	179, 187, 198,
příslušníci církví a sekt	800	202, 260,
diplomaté	25	261
ostatní	2333	
Celkem	3457	

V číslech tzv. preventivně výchovná opatření za rok 1987 vypadala následovně:

	Počet	Bezpartijní	Jiné strany	Člen. SSM	Člen. kand. KSČ	Ve svazku/ bez sv.	Cizinci ZST/KS
Příslušníci bývalé buržoazie	93	89	4	2		18/75	1/0
Inteligence	920	866	22	129	32	287/633	5/3
Mládež	1429	1423	1	591	5	157/1272	2/1
Pracovníci z kultury a umění	227	215	1	5	11	81/146	2/0
Pracující v zemědělství	50	52	2	2	6	21/39	
Příslušníci ČSLA a VMV	14	13		1		8/6	
Dělníci	714	694	7	11	13	199/515	1/3

Výmluvná je politická orientace, resp. „třídní“ struktura osob, proti nimž útvary Státní bezpečnosti realizovaly PVO:

Z přehledu v příloze hlášení za rok 1987 vyplývá, že např. XII. správa SNB v Bratislavě vyhlásila z 37 osob řešených v rámci PVO jedné výstrahu, správa Státní bezpečnosti Bratislava z 635 osob třem výstrahu, S-ŠtB Banská Bystrica ze 120 osob také třem a S-ŠtB Košice ze 166 osob šestnácti výstrahu.¹⁵⁾

Tzv. profylaxe v činnosti Státní bezpečnosti vydržela v podstatě až do konce jejich dní. Ještě 10. listopadu 1989 se kupř. náčelník správy Státní bezpečnosti Banská Bystrica plk. JUDr. Pavol Korbel pochlubil, jak jeho podřízení snižovali počet pražských demonstrujících: „K zamedzeniu účasti členom tohto zoskupenia (HOS – pozn. edit.) na akciách vnútorného protivníka v Prahe v auguste a v októbri 1989 boli vykonané preventívno-rozkladné opatrenia, ktoré splnili vytýčený cieľ.“¹⁶⁾ Krátce nato vzaly sovětské metody opera-

ktivní práce za své, stejně jako sovětská forma politické policie.

1966, 5. listopadu, Praha. Překlad¹⁷⁾ tajné směrnice sovětského KGB „Profylaktická práce Státní bezpečnosti“

Státní bezpečnost řídí se pokyny KSSS zároveň se zesílením boje s rozvědkami imperialistických států a jejich agenturou, rozhodným zamezením trestné činnosti nepřátel sovětského státu, provádí profylaktickou práci k zamezení protistátních trestných činů. Při tom vychází z toho, že je na cestě ke

komunismu nesmírně důležité přesvědčování, výchova mas a také jednotlivých občanů, kteří porušují pravidla socialistického soužití, stále více se zužuje sféra donucování se strany státu a rozšiřuje se, získává stále větší význam výchovná funkce sovětského státu. Výbor státní bezpečnosti se aktivně účastňuje realizace této výchovné funkce státu.

V činnosti složek Výboru státní bezpečnosti je profylaxe zaměřena k zamezení protistátních zločinů, protispolečenskému [protispolečenského] počinání, které může způsobit škodu zájmům státní bezpečnosti země a také na výchovné působení na jednotlivé sovětské občany, kteří nejednali politicky správně.

V praktické činnosti Výbor státní bezpečnosti (dále je KGB označována kryptonymem „VSB“ – pozn. ed.) nečeká až se chybující osoba dopustí trestného činu na základě kterého by mohla být povolána k trestné zodpovědnosti, ale dělá opatření k tomu, aby mu zabránil spáchat takový čin, zamezit přerůstání politicky škodlivého jednání v

15) Srov. tamtéž. Výkazy preventivních opatření provedených útvary čs. kontrarozvědky, o provedených preventivně výchovných a rozkladných opatření a vyhlášených výstrah dle NMV ČSSR č. 22/1978 za rok 1987.

16) Securitas Imperii, 1994, č. 3, s. 137.

17) Překlad z ruštiny 5. 11. 1966 pořídila referentka – překladatelka Vávrová, pravděpodobně z odboru mezinárodních styků vnitřní správy ministerstva vnitra.

trešný čin. Toto zásadní zaměření je zakotveno v usnesení XX. a následujících sjezdů KSSS¹⁸⁾ a také v platném sovětském zákonodárství.¹⁹⁾

„Hlavní pozornost – říká se v programu KSSS – se má zaměřit na zamezení zločinnosti“.

Cílem profylaxe je zjistit příčiny a podmínky zločinnosti, dostat z nepřátelského vlivu nepevné sovětské občany, pomoci jim aby si uvědomili své chyby a omyly, postavit na správnou cestu ty osoby, zvláště z řad mládeže, které vzhledem ke své politické nezralosti nebo lehkomyšlnosti se bez nepřátelského úmyslu dopouští politicky škodlivých projevů a protispolečenského jednání hraničícího s protistátními zločiny.

Vykořenění zločinnosti, počítaje v to i protistátní trestné činy, zajišťuje úspěšnou realizaci programu komunistické výstavby, zvýšení blahobytu, uvědomění a kulturní úrovně občanů a také upevnění v jejich vědomí mravních zásad budovatelů komunismu.

Ale zároveň s celostátními opatřeními hospodářského, kulturního a výchovného rázu nemaly význam ve věci likvidace protistátních trestných činů mají speciální opatření, která jsou používána pod vedením stranických orgánů Státní bezpečnosti samostatně, nebo společně s jinými státními úřady a společenskými organizacemi.

Činnost VSB k zamezení zločinnosti je všeobecného a individuálního rázu (všeobecná a individuální profylaxe).

Veškerá opatření, která provádí stát a společenské organizace pro to, aby znemožnily podvratnou činnost nepřátelských rozvědek a protisovětských živlů uvnitř strany – *jsou všeobecnou profylaxí*.^a

Individuální profylaxe má za úkol zamezit zločinnost[i] se strany konkrétní osoby nebo skupiny osob. Individuální profylaxí jsou chápána různá opatření výchovného rázu, která používá VSB samostatně nebo společně s masovými organizacemi vůči jednotlivým sovětským občanům.

Všeobecná a individuální profylaxe jsou spolu organicky spojené. Všeobecně profylaktická opatření skutečně mají kladný vliv i na konkrétní politicky nepevné osoby. Individuální profylaxe, která se provádí vůči jednotlivým občanům zároveň plní funkci všeobecného zamezení zločinnosti, vzhledem k tomu, že samotné projednávání počinání profylaxované osoby slouží jako výstraha pro jiné nepevné členy společnosti.

Význam profylaktické práce pro kontrarozvědnou činnost VSB se skládá z toho, že tato:

zužuje základnu nepřítelů pro verbovací práci, včas odhaluje verbovací opatření vůči jednotlivým nepevným sovětským občanům;

zamezuje využívání sovětských občanů „naslepo“ zvláště k získávání zpráv, které zajímají nepřátelskou rozvědku a k organizaci různých nepřátelských politických akcí proti SSSR;

neutralisuje výsledky ideologických diverzí nepřítelů.

Zásadně novým v práci Státní bezpečnosti je široké zapojení masových organizací a pracujících do opatření k zamezení protistátních zločinů.

Řídíce se ustanoveními ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR z 2. března 1959 „O účasti pracujících při ochraně veřejného pořádku v zemi“²⁰⁾, VSB začal více využívat veřejnost a soudružské působení na jednotlivé osoby za účelem zamezení trestné činnosti z jejich strany, která by mohla způsobit škodu zájmům bezpečnosti našeho státu. O příčinách a podmínkách, které napomáhají páchání takových zločinů, jsou informováni kompetentní stranické a masové organizace a jsou podnikána konkrétní opatření k jejich odstranění.

Profylaktická opatření, která provádí VSB společně s masovými organizacemi opevňují jejich spojení s lidem, zajišťují pomoc a podporu sovětským čekistům ze strany širokých mas pracujících.

Základem profylaktické práce VSB jsou leninské ideje o nutnosti rozlišovat skutečné nepřátele

18) Ve zprávě o činnosti ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu přednesené prvním tajemníkem ÚV KSSS N. S. Chruščevem v únoru 1956 na XX. sjezdu KSSS kromě útoku na „Berijovu bandu“ stálo: „Ústřední výbor strany věnoval a věnuje velkou pozornost upevňování socialistické zákonnosti. Zkušenosti ukazují, že sebemenší ochabnutí socialistické zákonnosti se nepřítelové sovětského státu snaží využít ke své podvratné činnosti... Vrcholnou historickou vymožeností naší strany je, že v socialistickém zřízení vyrostli noví lidé, aktivní a uvědomělí budovatelé komunismu. Bylo by však nesprávné se domnívat, že jsme již skoncovali s přežitky kapitalismu ve vědomí lidí. V naší skvělé, pracovité sovětské rodině (zřejmě „vlasti“ – pozn. aut.) se bohužel vyskytují ještě takoví jedinci, kteří se nepodílejí na produktivní práci, nejsou užiteční ani rodině, ani společnosti. Vyskytují se také jedinci, kteří zlovolně porušují pravidla socialistického soužití. Bez přímé účasti mas, pouze administrativními opatřeními nelze s takovými zrůdnými zjevky skoncovat. Velká úloha zde připadá veřejnosti. Je třeba vytvořit takový stav, aby lidé, kteří porušují normy chování a zásady sovětské morálky, pocítovali, že jejich jednání odsuzuje celá společnost. Neporušitelným musí být jedno ze základních ustanovení naší ústavy: „Práce v SSSR je povinností a věcí cti každého praceschopného občana podle zásady: Kdo nepracuje, ať nejí!“ XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. In: *Nová mysl*, zvláštní číslo, únor 1956, s. 59 – 60. V publikovaných dokumentech, konkrétně rezoluci XX. sjezdu KSSS ke zprávě o činnosti ÚV KSSS schválené 24. února 1956, bylo pouze formulováno: „Sjezd plně schvaluje opatření ÚV KSSS k upevnění sovětské zákonnosti, k přísnému respektování práv občanů, zaručených sovětskou ústavou, a ukládá všem stranickým a sovětským orgánům, aby bděle střežily zákonnost, aby rázně a tvrdě zakročovaly proti všem projevům bezpráví, zvůle a porušování socialistického právního řádu.“ Tamtéž, s. 509.

19) Слов. парш. КУДРЯВЦЕВ, Владимир – ТРУСОВ, Алексей: *Политическая юстиция в СССР*. Москва 2000 anebo dobovou publikací ДУРМАНОВ, Николай Д.: *Советский уголовно-процессуальный кодекс РСФСР*. Москва 1967.

20) Usnesení ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR z 2. 3. 1959 „O účasti pracujících při ochraně veřejného pořádku v zemi“ se v orgánu ÚV KSSS deníku Pravda nepodařilo nalézt.

sovětského státu od osob, které se z různých příčin dostaly pod nepřátelský vliv a které je třeba varovat, aby se nedopouštěly politicky škodlivého jednání.

V praxi VSB používá jak tajné^a formy profylaxe, spojené s nutností dodržovat konspiraci, tak i veřejné^a formy, které jsou prováděné veřejně se zapojením veřejnosti.

Tajné formy profylaxe: ^a

- a) politicko výchovné působení prostřednictvím agentů a důvěrníků²¹⁾ na lidi, kteří mají protisovětské úmysly vzhledem ke své politické nevědomlosti.
- b) operativní pracovník upozorní osobu, o[u] které bylo rozhodnuto omezit se na profylaktické působení, když předvolání profylaxované osoby na VSB a obsah pohovoru jsou zachovávány v tajnosti.

Nejrozšířenější veřejné formy profylaxe: ^a

- a) posuzování činů profylaxovaných osob v kompetentních stranických, komsomolských, odborových orgánech a na schůzích pracujících;
  - b) využití tisku, rozhlasu, filmu a televize k výchovnému působení jak na strůjce protispolečenského činu, tak i na jiné osoby;
    - c) besedy s profylaxovanými osobami prováděné operativními pracovníky společně s představiteli masových organizací, učiteli, rodiči atd. s tím, že je o výsledcích těchto besed informována veřejnost;
    - d) využití materiálů z veřejných soudních přelíčků k profylaktickým účelům.
- Formy profylaxe se volí s přihlédnutím k věci a se zřetelem na individuální kvality a vlastnosti profylaxované osoby, možnosti uveřejnění materiálů, které jsou k dispozici a na jiné operativní kombinace.

Právní základy profylaxe ^a

Zplnomocnění VSB k provádění profylaktických opatření vyplývá z nařízení o VSB a jeho místních orgánech a také z platného trestního zákonodárství.²²⁾ V nařízení o VSB se poukazuje, že se Státní bezpečnosti ukládá povinnost (a tudíž i právo) dělat opatření výchovného rázu vůči sovětským občanům, kteří vzhledem ke své politické nezralosti se dopouští politicky nesprávných činů.

21) Hlavním prostředkem profylaxe u sovětské i československé Státní bezpečnosti byla „cílevědomě“ řízená agenturní síť. „Operativní pracovník je povinen získávat a vychovávat agenturu, která bude schopna napomáhat při provádění profylaktických opatření. Agenturní aparát bude tedy zaměřen nejen k tomu, aby rozpracovával případy k represivnímu postihu, ale i k tomu, aby zabránil, zamezil a předešel trestné činnosti a vyvedl z ní osoby, na nichž má socialistická společnost zájem. Zvláštním případem, kdy operativní pracovník používá výlučně agenturních prostředků, jsou rozkladná opatření, jež jsou součástí profylaxe. Těchto opatření používá operativa při zachování konspirace proti skupinám osob, které svou minulostí i současnými ekonomickými nebo společenskými pozicemi představují reálné nebezpečí, že jejich např. ideologická činnost, zaměřená do širších skupin obyvatelstva, může vyústit v trestnou činnost, i když zatím jde o stadium přípravy, seskupování, upevňování pozic, typování kádrů pro nepřátelskou platformu apod.“ AMV, f. A 1, inv. 4. Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci.

22) Srov. *Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР*. Moskva 1967.

23) *Tamtéž*, s. 41. Odstavec 118 stanovil povinnosti vyšetřovacích orgánů. Ve své činnosti měly mj. rozlišovat, zda konají ve věcech, v nichž je zavedení předběžného vyšetřování nevyhnutelné anebo ve kterých není potřebné. Za konzultaci a překlad děkuji P. Košickému.

Tento požadavek je zakotven i v následujících nařízeních, zejména v rozkazech VSB. V těchto dokladech se určuje pořadí provádění profylaktických opatření.

Platné trestně-soudní zákonodárství (odstavec 118 Trestního řádu RSFSR²³⁾ a příslušné odstavce Trestního řádu jiných svazových republik) ukládá povinnost všem vyšetřovacím orgánům (patří k nim i operativní pododdělení VSB) podniknout veškerá opatření nutná k zamezení zločinnosti.

Základem profylaktické práce, jakož i veškeré činnosti VSB je socialistická zákonnost. To znamená, že při provádění profylaktických opatření se musí přísně dodržovat trestní a trestně-soudní zákonodárství a také jiná právní ustanovení schvalující činnost státních orgánů a masových organizací v oblasti boje se zločinností a jednáním, které je v rozporu se zájmy společnosti.

Profylaxe jako metoda k odvrácení protistátních zločinů může být použita pouze v případech spáchání činů, které i když jsou politicky škodlivé, protispolečenské, nejsou ještě zločinem.

K správnému vyřešení otázky, zda VSB má co činit s protistátním zločincem, nebo se zbloudilou politicky nezralou osobou, operativní pracovníci především provádějí politické a právní hodnocení jeho počínání, zjišťují zda jednal z protisovětských pohnutek, nebo jeho jednání bylo v důsledku lehkomyšlnosti, nebo z nepochopení událostí, které probíhají v zemi.

Důvodem k provedení profylaktických opatření jsou hodnověrné zprávy v materiálech z operativního rozpracování o tom, že konkrétní osoba nebo skupina osob bez protisovětského úmyslu se dopustila nebo má v úmyslu provést politicky škodlivý nebo protispolečenský čin.

O některých hlavních zaměřeních ve všeobecné profylaxi protistátních zločinů ^a

Praktické plnění úkolů v oblasti všeobecné profylaxe je prováděno složkami Státní bezpečnosti v průběhu jejich agenturně-operativní, administrativní a prověřovací činnosti.

Nejdůležitější všeobecně profylaktická opatření jsou:

- Zamezení nepřátelského vlivu buržoazní ideologie na sovětské lidi, zamezení akcí ideologické diverze ze strany nepřátelských rozvědek a protisovětských živlů uvnitř strany;

- Výchova sovětských lidí v duchu vlastenectví a velké politické bdělosti;

- Včasné odhalení a odstranění bezprostředních příčin protistátních zločinů, politicky nesprávného jednání.

Z praktické činnosti VSB vyplývá řada efektivních forem a metod boje s nepřátelskou ideologickou diverzí. Nejdůležitější z nich jsou: kladení odporu ze strany veřejnosti, prostřednictvím agentů a důvěrníků čelit pokusům cizinců propagovat ideje a názory cizí sovětské společnosti, kompromitace takových cizinců před sovětskou společností prostřednictvím publikace článků v tisku, jejich vyhoštění z SSSR a v jednotlivých případech i povolání k trestné zodpovědnosti; odebrání protisovětské a ideologicky škodlivé literatury při pokusu přepravit ji přes státní hranici; odmítnout vydat vízum do SSSR těm cizincům, o jejichž nepřátelských úmyslech byl VSB informován již dříve.

Velkou roli, při zamezování pokusů rozšiřovat nepřátelskou ideologii, hrají tak zvané diskusní skupiny, vytvořené z řad stranického a komsomolského aktivu na podnicích, úřadech a školách. Praktická činnost diskusních skupin ukázala jejich aktuálnost. Například sehrály důležitou roli při zmaření úmyslů americké rozvědky využít k nepřátelské propagandě výstavu „USA doprava“ pořádanou ve Volgogradu. Každý pokus Američanů chválit kapitalistický systém účastníci diskusních skupin odráželi, při čemž uváděli konkrétní fakta vzata z amerického tisku. Vzhledem k tomu již od prvních dnů dala administrace výstavu pokyn průvodcům nepouštět se do disku- sí na politické téma.

Hlavním obsahem práce VSB mezi sovětskými občany, kteří jezdí do kapitalistických zemí je jejich ochrana před podvratnou činností nepřátelských rozvědek a zahraničními protisovětskými organizacemi. O důležitosti této práce hovoří ta skutečnost, že za dva roky VSB zmařil více než 70 pokusů přemluvit sovětské občany, aby se nevrátili do své vlasti.

Cíle všeobecné profylaxe jsou sledované při provádění bedlivé prověrky osob, které mají v úmyslu jet do kapitalistických zemí, což v mnoha případech vylučuje pobyt v zahraničí politicky nezralým a morálně nepevným občanům. V nutných případech jsou do skupin vyjíždějících do zahraničí zapojováni operativní pracovníci VSB, agentura, jsou získáváni důvěrníci, pomocí kterých jsou členové delegací a turistických skupin chráněni před vyděračstvím a provokacemi ze strany nepřátelských rozvědek a také včas čelí zrádcovským úmyslům.

V současné době rezidentury VSB v kapitalistických zemích společně s jinými státními orgány a masovými organizacemi provádí různá všeobecně-profylaktická opatření, ze kterých jsou nejvíce používána tato:

- Pravidelné čtení přednášek a referátů vedoucími pracovníky sovětských zahraničních úřadů nebo operativními pracovníky (jestliže to dovolí konspirace) o situaci v zemi, ve které se nachází, o nejcharakterističtějších formách a metodách podvratné činnosti nepřítele;

- svolávání stranických a společných schůzí sovětské kolonie, na kterých jsou projednávány otázky dodržování státního a služebního tajemství, zachovávání konspirace, organizování ochrany sovětských zahraničních úřadů a jiné otázky, jejichž zařazení napomáhá zvýšení bdělosti sovětských lidí;

- instruktáž všech sovětských občanů, kteří přijeli do zahraničí o tom, jak se mají chovat v té které zemi je prováděna pod rouškou konsulárních služeb, dále jsou seznámeni s požadavky, které jsou na ně kladeny ze strany sovětských zahraničních úřadů;

- zamezování činnosti podezřelým cizincům, kteří se snaží navázat nežádoucí styky se sovětskými občany.

Při provádění takovýchto opatření jsou používány konkrétní příklady podvratné činnosti místních rozvědek, kontrarozvědek a policie, jsou uváděny případy nesprávného chování některých sovětských občanů, kteří se chovají bezstarostně, hodně mluví, porušují zákony a zvyky země[,] ve které se nacházejí a dopouští se jiných přestupků, které by mohly být využity nepřítelem. Toto vytváří v sovětských koloniích v zahraničí takovou situaci, ve které podvratná činnost nepřátelských rozvědek a kontrarozvědek může být zamezena, nebo ve značné míře ztížena.

Zamezení činnosti protisovětských živlů uvnitř země je jedním z důležitých článků ve všeobecně profylaktické práci k zamezení protistátních zločinů a politicky škodlivých jevů.

Hlavními metodami k zamezení nepřátelské činnosti protisovětských živlů je zatčení a kompromitace těchto osob a také rozložení protisovětských skupin, odtrhnout od vůdců politicky nezralé, zbloudilé osoby, které jsou pod jejich vlivem.

Všeobecně profylaktická opatření v boji s trestnou činností buržoazních nacionalistů, věřících a příslušníků sekt jsou prováděna s úmyslem donutit nepřátelsky založené osoby[,] aby se zřekly úmyslu využívat nacionalistické a náboženské předsudky k protisovětským záměrům.

K těmto opatřením především patří veřejné odhalení a ideové odzbrojení buržoazních nacionalistů, věřících a příslušníků sekt, vytvoření u obyvatel správné představy o protilidové podstatě nacionalistické ideologie a o zrádcovské činnosti po-

hlavárů nacionalistického hnutí během druhé světové války a v poválečném období.

Za tímto účelem jsou organizována veřejná soudní přelíčení s lidmi, kteří spolupracovali s Němci z řad nacionalistů a kteří se zúčastnili masových vražd a týrání sovětských lidí a páchali jiné těžké zločiny proti sovětskému státu. Materiály z takových soudních procesů jsou široce publikovány ve svazovém a zahraničním tisku. K zamezení škodlivého vlivu nacionalistických živlů na labilní sovětské lidi slouží pořádání tematických večírků, přednášek a referátů, čtenářských konferencí věnovaných odhalení reakční ideologie buržoazního nacionalismu, spojení protisovětsky zaměřené emigrace s imperialistickými rozvědkami atd.

Jedním z efektivních opatření všeobecně profylaktického rázu je rozklad reakčních náboženských formací, což je prováděno různými způsoby, zejména pomocí agentury a důvěrníků.

Dobře připravená agentura na příkaz orgánů Státní bezpečnosti provádí výchovné besedy s odsouzenými bývalými nacionalisty a příslušníky sekt bezprostředně v místech kde si odpykávají trest, vysvětlují jim bezpodstatnost jejich nepřátelského zaměření, pomáhají jim aby se vyznali v probíhajících událostech a aby se dali cestou nápravy.

Při ideovém rozložení odsouzených nacionalistů a příslušníků sekt hraje kladnou roli rozšiřování brožur a článků ve výchovně-nápravných táborech, které napsaly bývalé nacionalistické a církevně-sektářské autority, které se rozešly se svou trestnou minulostí, promítání dokumentárních filmů natočených podle materiálů VSB, kde je odhalovaná protilidová činnost.

Velký užitek přináší příjezdy speciálních skupin do táborů, které jsou připravené VSB se souhlasem stranických orgánů. Do těchto skupin jsou zařazováni, kromě operativních pracovníků, zástupci prokuratury, propagandisté, spisovatelé, umělci, pracovníci z filmu. Do některých skupin jsou zařazováni agenti VSB a také bývalí vězni, kteří se vrátili k čestnému životu. Účastníci skupin se zúčastňují schůzí a besed s vězni, během kterých, zároveň s odhalením protilidové podstaty nacionalistické, církevně-sektářské a jiné sovětskému zřízení nepřátelské ideologie, se hovoří o úspěších a perspektivách dalšího rozvoje národního hospodářství SSSR, o úspěších v oblasti vědy a kultury.

Ve všeobecně profylaktické práci, kterou provádí VSB důležité místo zauímají opatření ke zvýšení politické bdělosti obyvatelstva.

Každé vystoupení operativního pracovníka s přednáškou je připravováno s přihlédnutím k posluchačstvu a skládá se z místních prověřených materiálů, obsahuje politické hodnocení tlachání, žvanění, vyzrazení státního a vojenského tajemství

a jiných provinění, svědčících o ochabnutí politické bdělosti.

Zároveň jsou v těchto vystoupeních uváděny příklady patriotismu a velké bdělosti sovětských lidí, kteří dokázali čelit intrikám imperialistických rozvědek a trestné činnosti protisovětských živlů.

Široce se používá názorně-předváděcí propaganda jako forma práce k[e] zvýšení politické bdělosti (výstavy dokumentů a materiálů o podvratné činnosti nepřátelských rozvědek, provedení tiskové konference za účasti odhalené nebo takové nepřátelské agentury, která se přiznala, trestanců a jiných protistátních zločinců, organizování veřejných soudních procesů o protistátních zločinech atd.). V posledních letech řada složek VSB projevila dobrou iniciativu pro vytvoření stálých a přenosných výstav.

Například VSB Běloruské SSR zorganizovaná přenosná výstava má mnoho skutečných materiálů a exponátů, které odhalují zvěrstva německých-fašistických okupantů a jejich napomahačů [z řad] běloruských nacionalistů, podvratnou činnost agentů cizích rozvědek, pohlavárů církevně-sektářských organizací a také přestupky[,] kterých se dopouštějí lidi, kteří se zabývají valutovými machinacemi. Výstava je velmi populární mezi obyvatelstvem. Pouze za jeden rok ji navštívilo více než sto tisíc lidí.

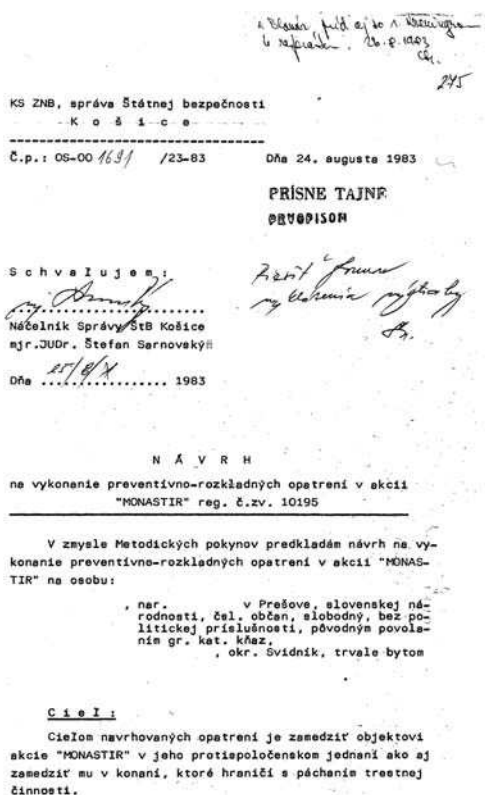
Nezbytnou podmínkou vhodného provedení profylaktických opatření je dobře provedená agenturně-operativní práce, která dovoluje nejen odhalit nežádoucí procesy, ale také zamezit protisovětské a politicky škodlivé projevy v jejich počátečním stadiu, kladně výchovně působit na nespolehlivé osoby.

VSB se snaží dobře znát poměry mezi mládeží, včas informovat stranické orgány o vážných nedostatcích ve výchovné práci, o těch zvrácených jevech, které plodí nepolitickost [apolitičnost] a společně s nimi provádějí opatření k jejich odstranění.

Profylaktická opatření prováděná vůči konkrétním osobám (individuální profylaxe)^a

V profylaxi protistátních zločinů významné místo zauímají opatření individuálního rázu zaměřená k zamezení zločinů se strany konkrétních sovětských občanů.

Individuální profylaxe se skládá z toho, že VSB po obdržení signálů o politicky škodlivých projevech, nebo chování konkrétních osob, prověřuje tyto signály a jestliže se ukáže, že chování těchto osob bylo v důsledku politické nezralosti, nebo z jiných příčin, které nesvědčí o protisovětských úmyslech, je prováděno výchovné působení na ně za účelem zamezení opakování těchto poklesků v budoucnu, nebo zamezení přerůstání v protistátní zločiny.

Návrh PVO správy ŠtB Košice voči grécko-katolíckemu kňazovi sledovanému v akcii „MONASTIR“.
Zdroj: Archív ÚPN.

Profylaktická opatření jsou prováděna v těch případech, které mají přímý vztah k činnosti orgánů.

VSB důkladně rozebírá příčiny politicky škodlivého jednání, pečlivě rozlišují činnost osob, které jsou nepřátelsky zaměřené vůči sovětskému zřízení od projevů politické nezralosti, překrouceného vysvětlování probíhajících událostí, které jsou ve zdrcující většině výsledkem vlivu cizí propagandy nebo nepodařeného uspořádání vlastního života.

VSB prověřuje charakter styků zjištěných rozvědčiků a také cizinců podezřelých z příslušnosti k nepřátelským rozvědkám s těmi sovětskými občany, kteří vzhledem ke svému zaměstnání nebo z jiných příčin mají přístup ke zprávám, které zajímají rozvědky[,] takže profylaktická opatření vůči těmto osobám jsou nejdůležitější prostředek k zamezení protistátních zločinů.

Profylakticky se působí na příslušníky apolitických a nemorálních skupin s tím, aby tyto skupiny nepřerostly v protisovětské.

Opatření profylaktického rázu se aktivně provádí i vůči osobám, které prozrazují jednotlivé služební informace, i když třeba nejsou státním nebo vojenským tajemstvím, ale nemají být zveřejňovány, vzhledem k tomu, že jsou kanálem[,] kudy utíkají tajné informace.

VSB přísně reaguje na takové jednání sovětských občanů, kteří se nachází v zahraničí, které by mohlo být využito cizí rozvědkou za účelem verbovky (snaha o zisk, opilství, upovídánost, bezstarostnost, porušování zákonů a zvyků země) nebo zdiskreditovat v očích cizinců sovětského občana.

Formy a metody individuální profylaxe^a

Hlavními výchovnými metodami je přesvědčování a donucování. Toto jsou jak zdůrazňoval V. I. Lenin dvě nezbytné metody pro řízení života společnosti a k výchově mas (V. I. Lenin, dílo sv. 31, str. 465 - 466).²⁴⁾

Zvláštnost profylaktických opatření jako převýchovného prostředku jednotlivých sovětských občanů je v tom, že jsou založena hlavně na přesvědčování. V tom nachází své praktické uplatnění leninská ideje o přednosti přesvědčovacích metod nad donucovacími metodami. „Především - poukazoval V. I. Lenin, musíme přesvědčit a potom donutit“ (V. I. Lenin, spisy sv. 32, str. 189).²⁵⁾

Výchovné působení na profylaxované osoby přesvědčovací metodou je prováděno VSB samostatně (jejich jménem) nebo pomocí jiných státních orgánů a masových organizací. Tato metoda zahrnuje na jedné straně vysvětliti profylaxované osobě její chyby a omyly, odsouditi její nesprávné názory a činy a na druhé straně aktivně působit na ní zapojením do různé společnosti užitečné činnosti.

Profylaxovaná osoba si musí uvědomit, že politicky škodlivé názory nebo nepřijemné jednání odporují zájmům socialistické společnosti, jsou protispolečenské, mají v sobě nebezpečí přerůstání v protistátní zločiny a vzhledem k tomu jsou odsuzování státem a pracujícími.

Zároveň s odsouzením chování profylaxované osoby je přísně upozorněna na to, že je na nebezpečné cestě a že její chování hraničí s provedením trestného činu a jestliže z toho neudělá závěr a bude pokračovat v protispolečenském jednání, bude povolána k zodpovědnosti.

Vzhledem k tomu, že profylaxe je především působení na člověka přesvědčováním[,] neslučuje se s výhrůzkami a zastrašováním profylaxované osoby.

Za protispolečenské jednání profylaxované osoby nese morální odpovědnost kolektiv, ve kterém pracuje nebo studuje, nebo masová organizace[,] jejímž je členem.

V důsledku toho může být profylaxovaná osoba vyloučena z řad příslušné organizace (například vyloučena z řad Komsomolu nebo KSSS), ko-

24) Srov. B. I. Ленин. Сочинения. 4. vydání. Díl 31. Moskva 1950, s. 465 - 466.

25) Srov. tamtéž. Díl 32, s. 189.

lektiv může požádat vedení podniku nebo úřadu o uvolnění nebo převedení takové osoby na jinou práci, o vyloučení ze studií atd.

Přirozeně, že každé opatření je používáno s přihlédnutím k profylaxované osobě, k povaze provedeného činu a také s přihlédnutím k účelnosti s hlediska výchovného působení.

Jak je známo[,] VSB je orgánem státní moci a nemůže tudíž sám podnikat kroky výchovného rázu vůči profylaxované osobě. Úkoly na něj kladené plní zapojením veřejnosti do profylaktické práce, opírajíce se o masové organizace a kolektivy pracujících.

Donucovací opatření rázu profylaktického se používají pouze tehdy[,] když osoby patřící profylaxi se dopustily přečinu, který nemá příznaky protistátního zločinu, ale má tendence přerůst v takový zločin. V případě[,] že je nutné během profylaxe použít donucovacích opatření[,] obrací se VSB o pomoc na jiné státní orgány a masové organizace, které jsou k tomu podle zákona zmocněné.

Úspěch konkrétních profylaktických opatření záleží mnohdy na tom[,] jak dalece byla správně zvolena forma profylaxe (neveřejná a veřejná).

Způsob profylaxe se volí s přihlédnutím ke konkrétní operativní situaci, charakteru a významu provedených protistátních přečinů profylaxované osoby, jejich individuálních kvalit a zvláštností, možnosti zamaskovat prameny[,] od kterých byly získány operativní materiály a také jiné skutečnosti charakteristické pro konkrétní případ. Důležité je, aby každé prováděné profylaktické opatření zajišťovalo maximální vliv na profylaxovanou osobu a v nutných případech i na její okolí. Vedoucí místo v současné době zaujímají profylaktická opatření prováděná s širokým zapojením veřejnosti. Za účelem největší výslednosti se provádí spojování různých forem profylaxe.

K profylaxi pomocí agentury a důvěrníků VSB přistupuje za prvé, když jednání profylaxované osoby nebylo zveřejněno v okolí[,] a když není vhodné informovat o tom veřejnost z politických, operativních a jiných důvodů; za druhé když je těžké zašifrovat před profylaxovanou osobou nebo před veřejností tajné prameny odkud byly získány kompromitující údaje k osobě. Kromě toho v operativní praxi někdy vzniká nutnost získat profylaxovanou osobu ke spolupráci s VSB jako agenta.

Profylaxe pomocí agentury a důvěrníků se širou veřejností používá i v těch případech, kdy profylaxovaná osoba vyžaduje, aby bylo dlouho působeno na její vědomí.

V profylaktických opatřeních je používána spolehlivá, prověřená agentura, která chápe smysl a význam událostí, které probíhají v zemi a také zvláštnosti konkrétních profylaktických opatření a která má důvěru profylaxované osoby.

Linie chování agenta je vypracovávána takovým způsobem, aby se agent choval takticky a pružně, aby nevypadal tak jako že hraje roli, která mu byla vnucena.

Politicky škodlivé jednání se předkládá k posouzení kolektivu v tom případě, když takové posouzení má výchovný vliv nejen na profylaxovanou osobu, ale i na další členy prac[ovního] kolektivu. Například v určitém kolektivu (nebo v rozpracovávaném objektu) jsou i jiné politicky nespolehlivé osoby, které smýšlí stejně jako profylaxovaná osoba, nebo obdobně jednají atd.

Profylaktická opatření za účasti veřejnosti jsou pečlivě připravována a prováděna pod vedením místních stranických orgánů.

Po prověrce materiálů o politicky škodlivém jednání nebo činnosti dotýkající se zájmů státní bezpečnosti a po přijatém usnesení o profylaxi pomocí veřejnosti, VSB podrobně informuje stranické orgány, komsomolské nebo masové organizace a předkládá své návrhy o nejpříjemnějších formách organizace konkrétních profylaktických opatření a také o způsobu působení na profylaxovanou osobu, který by bylo třeba použít. Masové organizace společně s operativními pracovníky VSB pečlivě připravují schůze (zasedání), na kterých bude prováděna profylaxe, zveřejňují povahu protispolečenského jednání, kterého se dopouští profylaxované osoby, připravují materiály pro věcnější vystoupení aktivu, vypracovávají návrh usnesení atd.

Nutným prvkem při přípravě profylaktického opatření za účasti veřejnosti je předvolání profylaxované osoby před projednáním na schůzi, k pohovoru na VSB nebo na vedení masové organizace. Taková beseda je nejen doplňujícím výchovným prostředkem profylaxované osoby, což ve značné míře určuje její správné chování na příští schůzi, ale také zaručuje objektivnost těch materiálů, které byly základem pro profylaxi. O výsledcích této besedy je informován aktiv masové organizace nebo pracovní kolektiv, který bude projednávat činnost profylaxované osoby.

Nedoporučuje se předkládat k projednání veřejnosti činy těch osob, které se nepřiznaly, že je provedly a které si neuvědomují jaké politické škody se dopustily svým jednáním. V podobných případech se profylaxi nedocílí výchovných účelů a může být nesprávně vykládána některými málo vespělými lidmi na schůzi.

Celý průběh schůze začíná informací o jednání profylaxované osoby a končí vypracováním usnesení zajišťujícího aktiv masových organizací. Operativním pracovníkům se doporučuje vystupovat na takových schůzích pouze tehdy, když to vyžaduje operativní nutnost a konkrétní situaci, která se vytvořila na schůzi.

Vzhledem k tomu, že profylaxe za pomoci ve-

řejnosti je odpovědným opatřením[,] jsou určováni k jejímu provedení zkušeni operativní pracovníci. Operativní pracovníci VSB dávají pozor, aby na veřejných schůzích a pracovních kolektivech se nečetly (vyprávěly) protisovětské texty a politicky škodlivé materiály, pomlouvačné výmysly, nebyly prozrazovány čekistické pracovní metody a zprávy, které jsou státním a vojenským tajemstvím.

Formy zapojení veřejnosti do profylaktické činnosti VSB jsou zcela různorodé. Kromě těch, které byly uvedeny výše[,] provádějí složky VSB profylaxi osob pomocí soudružských soudů, obecních shromáždění atd.

Profylaxe ve formě individuálních pohovorů ve VSB je prováděna v těch případech, kdy podle charakteru provedeného činu a s přihlédnutím k profylaxované osobě preventivního účelu může být dosaženo bez projednání jeho činu na veřejnosti.

V řadě případů uvedená profylaktická forma je přijatelnější vzhledem k osobním vlastnostem profylaxované osoby. Zejména některé osoby citlivě reagují na projednávání jimi spáchaných přečinů širokým okruhem osob, zvláště jestliže povolání a společenské postavení takových osob vyžaduje zachování autority u ostatních. Proto, jestliže je podle charakteru spáchaného přečinu a s přihlédnutím k profylaxované osobě dostatečné pouze předvolat je na VSB, omezujeme se pouze na tuto formu profylaxe.

Na takové profylaktické pohovory se operativní pracovníci pečlivě připravují, prověřují hodnověrnost skutečností, sestavují plán předvolání profylaxované osoby, pohovor je veden tak, aby profylaxovaná osoba viděla a pochopila, že mu Státní bezpečnost chce skutečně pomoci, aby se dostal na správnou cestu a že má zájem o jeho osud. Operativní pracovníci vysvětlují během pohovoru profylaxované osobě v čem a proč nemá pravdu a dávají mu potřebné rady.

Praxe ukazuje, že profylaktické pohovory jsou zpravidla účinnější, když se jich kromě operativního pracovníka zúčastní někdo z vedení příslušného VSB.

V současné době VSB začal více provádět profylaktické pohovory za účasti představitelů Komsomolu, armády, zasloužilých pracovníků, členů brigád komunistické práce, poslanců a jiných významných osobností. Jestliže je to účelné, jsou na tyto pohovory zváni příbuzní a blízcí známí profylaxované osoby.

Besedu s profylaxovanou osobou z iniciativy VSB, vedoucích státních podniků, úřadů a maso-

vých organizací provádí buď sami nebo za přítomnosti operativních pracovníků VSB. Ve většině případů se tato forma používá v případě porušení pracovní kázně profylaxovanou osobou v podnicích důležitých pro obranu státu nebo na [ve] zvláště důležitých objektech.

Tisk, rozhlas, film a televize se používá v těch případech[,] když zájmy ochrany státní bezpečnosti vyžadují vzbudit pozornost široké veřejnosti (a ne jen konkrétní osoby nebo určitého kolektivu) o nezdravé jevy. Publikace z materiálů a z iniciativy VSB brožur, článků, fejetonů o protispoolečenském chování některých sovětských občanů mají zpravidla živý ohlas a jsou schvalovány pracujícími a skutečností, na které bylo poukazováno v tisku[,] jsou předmětem živé diskuse.

Kladné výsledky má publikování v tisku materiálů zjištěných autorů anonymních politicky škodlivých písemností (dopisů, letáků atd.). Takové publikace jsou často doprovázeny fotografiemi, kresbami, karikaturami.

Profylaktická opatření jsou široce používána během prošetřování trestných činů a veřejných soudních přeličení.

Provádí se na jedné straně vůči osobám, které i když nespáchaly konkrétní přečin zakotvený v trestním zákoně, ale byly pod vlivem obžalovaných, byly svědky jejich trestné činnosti a vystupují jako svědci v tomto případě, na druhé straně vůči těm obžalovaným, kteří byli zbaveni zodpovědnosti pro nepatrný skutek (odstavec 7 Trestního zákona RSFSR²⁶) v souvislosti s jejich podmíněným odsouzením (ods. 52 Trestního zákona RSFSR²⁷) na základě odst. 50 Trestního zákona RSFSR²⁸) atd.

Osobám, které vystupují jako svědci v případě a které jsou pod vlivem obžalovaných vzhledem k politické nezralosti, lehkomyšlnosti, náboženského fanatismu atd. se vysvětluje charakter trestné činnosti obžalovaných, důležitost chyb a omylů v jejich zjetí se profylaxované osoby nachází, jak dalece je pro společnost nebezpečné jejich chování, které hraničí s protistátními činy. Jestliže se jednání profylaxované osoby kromě toho dává k posouzení veřejnosti, vyšetřovatelé pomáhají stranickým a masovým organizacím v přípravě a při provádění schůzí pracovních kolektivů, předkládají nutné materiály a když je to účelné[,] zúčastňují se sami takových schůzí.

Proto během vyšetřování konkrétního případu vyšetřovatelé pečlivě zkoumají chování osob, které v něm probíhají, vysvětlují jejich roli a místo při uskutečňování trestného úmyslu (toto se zvláště tý-

26) Viz *Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР*, s. 6. Odstavec 7 řeší zastavení trestního stíhání v souvislosti s jeho postoupením soudružskému soudu. Podle něj mohl soud, prokurátor i vyšetřovatel se souhlasem prokurátora zastavit trestní stíhání a postoupit k vyřízení soudružskému soudu.

27) Tamtéž, s. 20. Odstavec 52 mj. definoval podezřelého jako osobu zadrženu pro podezření ze spáchání trestného činu nebo osobu, k níž byly přijaté zabezpečovací opatření do vznese obvinění.

28) Tamtéž, s. 19. Odstavec precizoval možnost odmítnutí právního zástupce (obhájce).

ká trestných činů organizování protisovětské činnosti osobami z řad buržoazních nacionalistů, věřících a příslušníků sekt, mládeže).

V těch případech, kdy je konkrétní osoba zbavena trestné odpovědnosti v důsledku nepatrného provinění (například poskytla nepatrnou pomoc pachateli při provádění valutových machinací s cizinci) nebo z jiných důvodů, vyšetřovatel mu nejen vysvětluje důležitost provedeného skutku a jeho nebezpečí pro společnost, ale přísně upozorňuje osobu na to, že při opakování podobných věcí bude povolána k zodpovědnosti. Jestliže vyšetřovatel uzná za vhodné[,] mohou být materiály takové osoby podle odst. 10 Trestního řádu RSFSR se souhlasem prokurátora předány k projednání soudružskému soudu, komisi pro neploleté nebo masové organizaci.²⁹⁾

Hlavními požadavky, které má mít každé profylaktické opatření a které zajišťují maximální úspěchy profylaktické práce[,] jsou následující:

- Dodržování socialistické zákonnosti, jako jeden z hlavních požadavků profylaxe;
- Úplnost a hodnověrnost údajů o chování profylaxované osoby, o cílech a motivech spáchaných přečinů profylaxovanou osobou.
- Včasná profylaxe;
- Správné ohodnocení operativní situace v kraji (oblasti, okrese) v jednotlivých zaměřeních čestnické činnosti;
- Správná volba forem a metod profylaxe;
- Další výchovná práce s profylaxovanou osobou a kontrola jejího chování.

Dodržování socialistické zákonnosti jako jeden z důležitých požadavků, který se klade [na] profylaxi, zdůvodňuje používání profylaktických opatření v každém konkrétním případě s hlediska platného sovětského zákonodárství. Profylaxe se nemůže zaměřovat za soudní trest. Protože dříve než bylo rozhodnuto, že budou provedena profylaktická opatření vůči konkrétní osobě, operativní a vyšetřovací pracovníci pečlivě zkoumají povahu spáchaných přestupků a osobu, která bude profylaxována. Zvláště se snaží vysvětlit cíle a motivy počínání profylaxované osoby, subjektivní stránku spáchaného činu, jestliže v řadě případů podle svých objektivních příznaků může být shodné s trestnou činností (rozšiřování protisovětských písemností, pomlouvácných výmyslů o sovětském zřízení), ale v případě že nebyl zjištěn protistátní úmysl[,] není to možné kvalifikovat jako protistátní zločin.

Jestliže je čin, kterého se osoba dopustila, trestný[m] činem[,] přistupuje se k soudnímu potrestání. Proto kolegium VSB vyžaduje od vedoucích a operativních pracovníků VSB, aby přísně

V zmysle MMV ČSSR č. 22/78 podľa čl. 2 písm. a, b, bola vyhlásená výstraha objektovi skcie SZ "VÍFAZ" reg. číslo 17407:

, nar. v Košiciach, čl. štátnej príslušnosti, slovenskej národnosti, bez politickej príslušnosti, ženatý, zamestnaný Bytový podnik mesta Košice ako bytom

patrí k najaktívnejším vekovo mladým členom sekty Svedkovia Jehovovi (ďalej len SSJ) v Košiciach.

v rokoch 1985 a 1986 na zhromaždeniach študijnej skupiny SSJ, ktoré sa konali aj v jeho byte, vykonával bez štátneho súhlasu náboženské obrady - prednášky na tému učenia SSJ. V roku 1985 sa podieľal na príprave k vstupu do SSJ, ktorej za týmto účelom poskytoval protištátnu ilegálnu vydávanú literatúru SSJ, i napriek tomu, že činnosť SSJ nie je v ČSSR povolená a jeho konanie bolo v rozpore s § 178 TZ.

Na základe uvedených skutočností bola vyhlásená výstraha tohto znenia: "V zmysle ustanovenia §-u 1 odst. 2 zákona o ZNB Vás upozorňujem, že pri opakovaní, alebo pokračovaní v protispoločenskom jednaní, ktoré bolo príslušnými orgánmi zistené a ktorého podstata Vám bola dnešného dňa oznámená, vydávate sa do nebezpečenstva trestného postihu."

Cieľom preventívneho opatrenia bolo utlmenie jeho aktívnej činnosti v SSJ.

Výstrahu vyhlásil dňa 6.2.1987 v budove KS ZNB v Košiciach zástupca náčelníka 2. odboru S-ŠtB Košice kpt. JUDr. Štefan Fedor za prítomnosti staršieho referenta špecialistu npor. JUDr. Andreja Dembického a referenta npor. Milana Juska, ktorý je RO skcie.

Objekt po vyhlásení výstrahy uviedol, že vyhlásená výstraha berie na vedomie a v budúcnosti sa uvedenej trestnej činnosti vyvaruje.

Náčelník 3. oddelenia Referent 3. oddelenia
kpt. Viliam Blenár npor. Milan Jusko

Náčelník 2. odboru S-ŠtB
kpt. Michal Halemík

dodržovali trestní a trestně-právní zákonodárství při provádění profylaktických opatření, nedopustit, aby byly zbavené zodpovědnosti osoby, které se dopustily zvláště nebezpečného protistátního zločinu. Osoba se nemusí zodpovídat ze svých činů v tom případě, jestliže v době vyšetřování nebo projednávání u soudu spáchané činy ztratily charakter společensky nebezpečných skutků, nebo když tato osoba přestala být pro společnost nebezpečnou. Toto se může používat pouze v případech uvedených v zákoně (odst. 50 Trestního zákona RSFSR a příslušné odstavce Trestního zákona jiných svazových republik).

Obdobně se přísně dodržují zákonná ustanovení i při zbavení trestní zodpovědnosti podle odstavce 52 Trestního zákona RSFSR (podmíněný trest). Zastavení trestního stíhání na základě výše uvedených skutečností je prováděno pouze se souhlasem (schválením) příslušných prokurátorů.

Hodnověrnost materiálů, na základě kterých se provádí profylaxe[,] zajišťuje zdůvodnění, a je zárukou toho, že nepadne stín podezření na čestné sovětské občany a kromě toho vylučuje jakékoliv nedorozumění, které by mohlo podryvat autoritu VSB mezi pracujícími.

Včasná profylaxe jako nejdůležitější požadavek znamená, že při provádění profylaxe není přípustný jak spěch, tak promeškání.

*Záznam 2. odboru správy ŠtB Košice o realizácii PVO voči členovi sekty Svedkov Jehovových.
Zdroj: Archív ÚPN.*

29) Tamtéž, s. 7. Odstavec 10 upravoval postup, kdy se osoba dopustila málo závažného anebo společensky nikoliv nebezpečného trestného činu a situace se dala „napravit“ opatřeními společenského působení, tj. za souhlasu prokurátora postoupením materiálů před zahájením trestního stíhání k vyřízení soudružskému soudu anebo komisi pro neploleté či svěřit viníka na převýchovu a nápravu kolektivu pracujících, případně společenských organizací.

VSB zvláště nepřipouští liknavost při prověře počátečních materiálů a při operativní prověře podle charakteru „protisovětská agitace a propaganda“ a „zrada vlasti“³⁰⁾ (v podobě útěku do zahraničí). Vzhledem k tomu, že politicky nevyspělé osoby, které se lehkomyšlně staví ke svým činům především projevují protisovětské názory a zrádovské úmysly, aniž by to dělaly za účelem podryvání nebo oslabování sovětské moci, právě při takových signálech provádí operativní pracovníci včasnou profylaktickou práci. Rychle a pečlivě zpracovávají materiály, které jsou k dispozici k případům, věnují zvláštní pozornost zamezení a ohraňování okruhu trestné činnosti rozpracovávaných osob a včas podnikají aktivní kroky k tomu, aby zbloudilé osoby dostaly na správnou cestu.

Operativní rozpracovávání případu podle charakteru „protisovětská agitace a propaganda“ a „zrada vlasti“ (ve formě útěku do zahraničí) se zavádí[,] jestliže jsou hodnověrné údaje a pouze na osoby, které se dopustily trestného činu z nepřátelských pohnutek vůči sovětskému státu. Doba rozpracovávání těchto případů je omezena na rok.

Při organizování profylaktické práce je třeba v první řadě brát zřetel na snahu imperialistických rozvědek a na taktiku podvratné činnosti protisovětských živlů, jejich pokusy opřít se o politicky a morálně labilní osoby, metody získávání sovětských občanů k páchání zvláště nebezpečných protistátních činů a jejich využívání k nepřátelským cílům vůči SSSR. Úspěch této práce závisí také na tom[,] jak dalece včas operativní pododdělení zachytí nežádoucí tendence a procesy probíhající v jednotlivých vrstvách lidí, které jsou ve větší míře náchylné vlivu buržoazní ideologie. Toto dovoluje správně určit směr a konkrétní obsah preventivní profylaktické práce, využít nejúčelnější formy a metody výchovného působení na labilní osoby.

Dobrá znalost operativní situace na konkrétních úsecích čekistické činnosti je zajišťována především systematickou a účelnou prací s agenturou a důvěrníky, správným rozestavením, úzkým stykem operativních pracovníků se stranickými organizacemi, veřejností a vedením podniků, úřadů a organizací.

Toto umožňuje včas získat nutné informace o situaci v objektech operativního zájmu a také signály o politicky nezdravých jevech ze strany jednotlivých občanů, porušení pracovní kázně a jiného zanedbání povinností na zvláště důležitých podnicích, čehož může být využito k způsobení škody zájmům státní bezpečnosti.

Zkušenosti z práce ukazují, že osoby, se kterými byla prováděna ta nebo jiná výchovná opatření si z toho dělají nestejně závěry a chovají se různě. Většina upřímně lituje chyb, kterých se dopustila a snaží se dobrým vztahem ke společensky užitečné čin-

nosti odčinit svoji vinu před společností. Tito lidé, i když nevyvolávají vážné obavy, tím spíše potřebují podporu a pomoc ze strany kolektivu.

Druhá v porovnání nepatrná část profylaxovaných, i když byla nucena přiznat nesprávnost svých pozic, zpočátku vnitřně zůstává při svém starém přesvědčení, pokouší se v úzkém kruhu svých styků hrát roli nezákonně poškozených lidí. S těmito lidmi je třeba pracovat než se definitivně dostanou na správnou cestu.

Proto po provedení profylaktických opatření operativní složky VSB společně s masovými organizacemi a vedoucími příslušných podniků a úřadů systematicky výchovně působí na profylaxované osoby. Toto ve značné míře vylučuje z jejich strany opakování politicky škodlivé činnosti.

V těch případech, kdy je možné předpokládat, že profylaxovaná osoba se může znovu dopustit politicky škodlivého jednání, je agenturně rozpracována po dobu jednoho roku.

Jestliže bylo během prověrky zjištěno, že profylaxovaná osoba pokračuje v politicky škodlivém jednání nebo nehledě na podniknuté kroky se dopouští přečinů, pak se podle povahy spáchaných činů rozhoduje buď o provedení dalších profylaktických opatření, nebo o zavedení operativního rozpracovávání osoby, nebo o povolání osoby k trestné zodpovědnosti, když je její jednání trestné.

Řád a dokumentační úprava profylaktických opatření ve Státní bezpečnosti^a

Právo řešit otázku profylaxe a její formy mají příslušní funkcionáři VSB.

Jestliže se profylaktické opatření provádí vůči skupině osob nebo ve formě projednávání přečinů profylaxované osoby na schůzi pracovního kolektivu a také jestliže se tato osoba rozpracovává nebo prověřuje v operativní evidenci, rozhodují o profylaxi vedoucí funkcionáři VSB a také náčelníci zvláštních oddělení VSB, divizi a výše.³¹⁾ V těch případech operativní pracovník, který zpracovává materiály profylaxované osoby (nebo skupiny osob) se souhlasem náčelníka příslušného pododdělení dělá závěr o účelnosti profylaxe. Tento závěr je schvalován vedoucími funkcionáři VSB.

Po profylaxi vypracovává operativní pracovník zprávu o provedených opatřeních. Ve zprávě v případě nutnosti uvádí návrhy ohledně dalšího sledování profylaxované osoby (nebo skupiny osob). Tato zpráva, jakož i závěr o účelnosti profylaxe[,] je rovněž schvalován[a] vedoucím funkcionářem VSB.

Ve všech ostatních případech provádění profylaktických opatření mají právo rozhodovat o profylaxi náčelníci operativních odborů a jejich zástupci, zmocněnci aparátů VSB.

Zvláštnost dokumentace těchto případů profylaxe je v tom, že se závěry k nim nevypracovávají. Povolení k provedení profylaktických opatření obsahuje usnesení příslušných náčelníků v původních materiálech. O výsledcích profylaxe vypracovává operativní pracovník zprávu. Vzhledem k tomu, že o provedení profylaktických opatření rozhodují funkcionáři VSB, není k tomu zapotřebí souhlas prokurátora. Avšak trestně právní zákon vyžaduje souhlas příslušných prokurátorů na zastavení soudního stíhání v důsledku změny situace, v souvislosti s předáním osoby k soudružskému soudu nebo Komisi pro nezletilé a také v souvislosti s podmínečným odsouzením. Vzhledem k tomu, že profylaktická opatření mohou být prováděna i vůči osobám, které byly zbaveny trestné zodpovědnosti z výše uvedených důvodů, je třeba v těchto případech, dříve než se začne řešit otázka profylaxe, získat souhlas prokurátora k osvobození od trestné zodpovědnosti těchto osob. Takovýto souhlas je vydáván ve formě usnesení prokurátora na základě ustanovení o zastavení trestního stíhání.

Avšak, jak vyplývá ze zákona, souhlas prokurátora v takových případech se vyžaduje ne k provedení samotných profylaktických opatření, ale k zastavení trestního stíhání.

V případě, že je nutné zavést sledování profylaxované osoby, poznatky z operativní evidence a původní materiály k osobě zůstávají během celého rozpracovávání u operativních pracovníků, profylaxované osoby prochází kontrolní kartotékou v aparátech operativní evidence VSB a v kartotékách kontrolní evidence.

Po uplynutí stanovené doby sledování profylaxované osoby jsou stahované z evidence. K stažení osob z kontrolní evidence, které jsou profyla-

xované podle původních materiálů, se po ukončení rozpracovávání do operativní evidence ukládá usnesení schválené vedoucími, kteří dali povolení k provedení profylaktických opatření. Současně s tímto usnesením se do operativní evidence ukládají materiály z profylaxe.

V těch případech, když se profylaxe prováděla podle původních materiálů a profylaxované osoby nebyly rozpracovávány, neukládají se do kontrolní evidence a původní materiály se ukládají do archivu podle usnesení nebo zprávy příslušného vedoucího, který povolil provádění profylaxe.

Vedoucí kádry Státní bezpečnosti hluboce vnímají do podstaty profylaktické práce, bezprostředně se jí zúčastňují, neustále učí podřízené, aby správně volili formy a metody profylaxe. Kladně se hodnotí ti operativní pracovníci, kteří včas zamezili[,] aby byl proveden protistátní zločin, pomohli politicky nezralé osobě, aby si uvědomila své chyby a aby vstoupila do řad uvědomělých a aktivních budovatelů komunistické společnosti.

Stav profylaktické práce ve VSB je systematicky analyzován, výsledky jsou projednávány na kolegiích, poradách, kladné zkušenosti z profylaxe jsou popularizované.

Vzhledem k důležitosti a politickému významu profylaxe v práci Státní bezpečnosti, zavedl VSB jednotný systém evidence a skládání účtů místními složkami VSB jednou za rok o výsledcích profylaktické práce.

Zavedení jednotné kontroly umožní zlepšit analýzu této práce, určit neefektivnější formy a metody provádění profylaxe, přizpůsobit obměnu kladnými zkušenostmi a také zvýšit kontrolu a odpovědnost provádění profylaktických opatření.

Archiv Ministerstva vnitra ČR, f. A 2/3, inv. j. 2139.

RESUME

KGB on the road to Communism

The edited translation of documents of the Soviet State Security (KGB) from the middle Nineteensixties illustrates the shift in the activity of the communist repressive organs from open forms of repression to covert repression. These new forms were realized not only by the KGB, but also by the militia, organs of the state and people's administrative, public organizations. After the XX Congress of the Communist Party, the Soviet political leadership attempted to put KGB under firmer control. One of the means of achieving this was also the newly introduced form of „preemptive“ repression - the so called profylactic measures. However, secret political police itself endeavored to convert profylaxy into a tool of its own, aiming to expand its sphere of influence and power. As follows from the presented regulation, the prerogatives of the secret police were thus expanded into areas until then not explored or controlled only in limited extent by the secret police. Paradoxically, the outcome of the bid of the Communist Party leadership to curb the influence of the secret police allowed the KGB to stop acting as a mere executor of the will of the Party, and assume the role of an active participant in the process of creation of the secret side of the Soviet policy. The KGB started to impose profylactic activity as a method of work upon political police agencies in the satellite states already at the end of nineteen-fifties. This was the case with Czechoslovak State Security as well, which has adopted „class methodology“ and continued to use it until the fall of the communist regime.

31) Centrální součásti KGB byly členěny na hlavní správy, správy, odbory, oddělení a referáty, poněkud odlišnou strukturu mohly mít republikové útvary.

Archív Ústavu pamäti národa

Ladislav Bukovszky

Mgr. Ladislav Bukovszky (1966), absolvent, archívnickva a pomocných vied historických FiF UK Bratislava, riaditeľ Archívu ÚPN.

Organizácia archívu

Podľa organizačného poriadku Ústavu pamäti národa (ďalej len ÚPN) jednou z piatich sekcií ÚPN je Sekcia Archívu. Je odborným zariadením Ústavu pamäti národa. Po vytvorení stanovených personálnych, materiálno-technických a finančných predpokladov podľa zák. NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach mu bol rozhodnutím Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR (OAR MV SR) zo dňa 7. augusta 2004 priznaný štatút archívu. Ako archív právnickej osoby zriadený zákonom podľa rozhodnutia OAR MV SR nesie názov **Archív Ústavu pamäti národa** so sídlom v Bratislave. Na základe tohto rozhodnutia úlohu preberania, evidencie, ochrany, spracúvania, sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov organizácie plní archív.

Vnútroštruktúrna organizácia archívu bola vytvorená účelovo, podľa obsahovej náplne zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa. Zákon vo svojom prvom oddiele, v písmene b) upravuje v predmete zákona evidovanie, zhromažďovanie, sprístupňovanie, zverejňovanie, správu a využívanie dokumentov bezpečnostných orgánov Nemeckej tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík, a tiež bezpečnostných orgánov štátu, ktoré boli vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989. Podľa znenia zákona sa archív člení na tri oddelenia:

- a) Oddelenie archíválií po bývalej ŠtB
- b) Oddelenie archíválií po ostatných bezpečnostných zložkách
- c) Oddelenie bádateľne a knižnice

Činnosť všetkých troch oddelení vychádza z povinností, resp. činností, ktoré mu ukladá Zákon o pamäti národa: zhromažďovanie, ochrana a sprístupňovanie archívnych fondov, dokumentov, ako súčasť kultúrneho dedičstva.

Oddelenie archíválií po bývalej ŠtB zabezpečuje preberanie dokumentov po jednotlivých zložkách bývalej ŠtB do archívu a odborne ich spracováva.

Činnosť druhého oddelenia, *Oddelenia archíválií po ďalších bezpečnostných zložkách* je obdobná: zabezpečuje preberanie dokumentov po ďalších bezpečnostných zložkách Ministerstva obrany a Ministerstva vnútra do archívu ústavu, akvizíciu archívnych zbierok a fondov rôznej proveniencie, ktoré sa obsahovo a časovo viažu k činnosti ústavu a odborne ich spracováva. Obe oddelenia zabezpečujú komplexnú starostlivosť a ochranu archívnych dokumentov a spolupracujú

so sekciou sprístupňovania pri zverejňovaní operatívnych a vyšetrovacích zväzkov a so sekciou informatiky pri elektronickom spracovávaní archívnych dokumentov.

Archívne fondy a zbierky, ktorých pôvodcom sú bývalé orgány bezpečnostných zložiek štátu z obdobia 1939 - 1989 a sú v správe archívu, sa primerane využívajú pre vlastnú potrebu a pre potrebu verejného záujmu.

Pre potreby vedeckého bádania slúži tretie oddelenie, *Oddelenie bádateľne a knižnice*. Oddelenie sa sformovalo po ročnej existencii ústavu, v lete 2004. Vznik oddelenia si vynútilo rozšírenie činnosti sekcie smerom k interným a externým bádateľom. Archív ÚPN podľa rozhodnutia OAR MV SR sa riadi podľa zák. NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach, z čoho vyplýva možnosť prístupu k archívny dokumentom cez bádateľňu. Organickou súčasťou oddelenia je príručná knižnica a prevzaté knižničné fondy. Oddelenie zabezpečuje všetky činnosti spojené s riadnym chodom bádateľne a knižnice a okrem toho participuje na výstavnej činnosti.

Personálny stav celej sekcie tvoria: riaditeľ archívu, traja vedúci oddelení, šesť odborných pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a jedna administratívna sila.

Archív ÚPN vykonáva všetky činnosti v súlade s organizačným poriadkom ÚPN, s rozhodnutím Ministerstva vnútra SR o zriadení Archívu ÚPN, archívny poriadkom Archívu ÚPN, bádateľským poriadkom Archívu ÚPN, registratúrnym poriadkom ÚPN, zákonom NR SR č. 395/2002 Z. z. a vyhláškou MV SR č. 628/2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach a doplnení niektorých zákonov.

Archív ÚPN zastupuje Ústav pamäti národa v oblasti archívnej činnosti vo vzťahu k OAR MV SR a k všetkým fyzickým a právnickým osobám. V odborných otázkach sa riadi podľa základných zásad archívnickva a smernicami, pokynmi a metodikou Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR. Patrí do skupiny verejných archívov Slovenskej republiky podľa zákona NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a jeho archívne fondy sú súčasťou archívneho bohatstva Slovenskej republiky a národného kultúrneho dedičstva.

Kmeňové archívne fondy Archívu ÚPN a ich preberanie

Archív ÚPN, ako archív právnickej osoby zriadený zákonom, patrí do sústavy verejných archívov na Slovensku. Tým, že podľa zákona spravuje,

resp. má spravovať archívne fondy a dokumenty pochádzajúce z činnosti bezpečnostných služieb bývalých represívnych režimov na dnešnom území Slovenska z obdobia 1939-1989, sa od ostatných archívov zásadne líši. Jeho postavenie je netypické aj v sústave archívov právnických osôb. Kým ostatné archívy tohto typu sa väčšinou sformulovali z vlastnej registratúry, ÚPN, ako nová verejnoprávna ustanovenie si ešte len postupne svoju registratúru vytvára. Z tohto dôvodu jeho registratúra zatiaľ nemôže byť súčasťou kmeňových archívnych fondov Archívu ÚPN.

Podľa zákona o pamäti národa kmeňovými archívami majú byť archívne fondy a dokumenty represívnych orgánov z obdobia fašistického Slovenského štátu (1939-1945) a unitárneho, neskoršie federatívneho Československa (1945-1989), ktoré podľa znenia § 27 Zákona o pamäti národa bolo povinné Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo spravodlivosti SR a Slovenská informačná služba do ôsmich mesiacov od účinnosti zákona odovzdať ústavu.

Zákon ukladá ďalším štátnym orgánom, orgánom samospráv a fyzickým osobám bezplatné poskytnutie spolupráce na vyhotovení obrazovej, zvukovej alebo inej dokumentácie, ktorá sa vzťahuje na činnosť bezpečnostných zložiek. V opačnom prípade im ÚPN môže uložiť finančnú pokutu až do výšky 100 000 Sk. Ústav za naplnenie obsahu litery zákona postupne podpísal dvojstranné zmluvy so Slovenskou informačnou službou (4. septembra 2003), Ministerstvom obrany (10. februára 2004) a Ministerstvom vnútra (18. februára 2005) o delimitácii archívnych fondov a dokumentov a dohodu o spolupráci s MV SR, zastúpeným riaditeľom odboru archívov a registratúr (28. júna 2004).

Delimitácia archíválií od spomínaných štátnych orgánov sa začala 16. septembra 2003 a prebieha aj v súčasnosti. Definitívne ukončenie preberania predpokladáme v prvom polroku 2005.

Hoci slovenská archívna terminológia nepozná pojem kmeňový archívny fond, domnievame sa, že za kmeňové archívne fondy ÚPN môžeme považovať súbory archívnych dokumentov, ktoré vzťahovo obsahujú prioritu podľa § 27 nášho zákona, teda archívne fondy bezpečnostných zložiek štátu za obdobie 1939 - 1989 a ktoré podľa vzájomných dohôd prevzal, resp. má prevziať Archív ÚPN.

Genéza a dejiny kmeňových archívnych fondov Archívu ÚPN sú plné dobrodružstiev. Za viac ako jedno desaťročie boli niektoré fondy premiestňované, resp. delimitované až štyrikrát. Koncom osemdesiatych rokov minulého storočia Federálne ministerstvo vnútra (FMV) na území Slovenska disponovalo dvoma registratúrnymi strediskami: v Spišskom Podhradí a v Nitrianskej Strede. Po uznaní reštitučných nárokov rímskokatolíckej cirkvi musel štát vrátiť budovu v Spišskom Podhradí pôvodnému vlastníkovi. Z toho dôvodu bola časť archívnych fondov (aj slovenskej proveniencie) odvezená do archívu FMV v Kaniciach.¹⁾ Ďalší zlom pri správe archívnych fondov bezpečnostných orgánov prinieslo rozdelenie federácie v rokoch 1992 a 1993. O rozsahu a o spôsobe delimitácie archívnych fondov medzi dvoma republikami prebiehali rokovania rezortu MV od novembra 1992 do januára 1993. Federálne ministerstvo vnútra sa začalo zaoberať prípadným budúcim delením vlastných archívnych fondov už v júni 1992.²⁾ Po dohodách v septembri bolo z rezortného archívu FMV v Kaniciach delimitovaných do novozriadeného Archívu MV SR v Levoči 6 väčších archívnych súborov, fondov z obdobia 1945 - 1982.³⁾ Delimitácia teritoriálnych útvarov i ďalších súborov archívnych dokumentov do archívu MV SR v Levoči sa uskutočnila na základe spoločného rozkazu ministrov vnútra ČSFR, ČR a SR č. 3 z 27. novembra 1992. V súlade s ním sa delimitovali aj archívne fondy, dokumenty českej proveniencie z federálneho archívu Pohraničnej stráže v Nitrianskej Strede. Ministerstvo vnútra ČR prevzalo z neho takmer 5 tisíc škatúl písomností útvarov Pohraničnej stráže, ktoré boli dislokované na území Českej republiky.⁴⁾

Ďalšie fondy a časti fondov archív MV SR v Levoči prevzal v auguste a v decembri 1993 v zmysle Zmluvy medzi vládou SR a ČR o spoločnom využívaní stanovených informačných a archívnych fondov vzniknutých z činnosti ministerstiev vnútra v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti, ktorú podpísali premiéri nástupníckych štátov 29. októbra 1992. Boli to archívne dokumenty vyčlenené z 39 rôznorodých fondov bývalého FMV a iných pôvodcov. Tieto fondy boli v roku 1998 Slovenskou informačnou službou čiastočne odvezené do Bratislavy na plnenie jej úloh vyplývajúcich zo zákona. Podľa zachovaných protokolov o odovzdaní archívneho materiálu zo 7. apríla 1998 SIS prevzala z archívu MV SR v Levoči (v zastúpení

1) FROLÍK, Jan: Rozdělení fondů Archivu Federálního ministerstva vnitra. In: *Archivní časopis*, č.1/1994, s.1.

2) *Tamtiež*, s. 4 - 9.; ŠPIRITZA, Juraj: Delimitácia archívnych dokumentov slovenskej proveniencie a spisová rozluka po zániku Českej a Slovenskej federatívnej republiky. In: *Slovenská archivistika*, č.1/1994, s. 3 - 37.

3) ŠPIRITZA, Juraj: Delimitácia, s. 21. Boli to archívne fondy: Krajská správa MV v Bratislave a útvary v kraji (1945 -1981); Krajská správa MV v Banskej Bystrici a útvary v kraji (1945 - 1982); Krajská správa MV v Košiciach a útvary v kraji. Zemské veliteľstvo ZNB v Bratislave (1947 - 1948); Ministerstvo vnútra SSR - Bezpečnostný odbor (1969 -1970); Inštitút FMV v Bratislave.

4) FROLÍK, Jan: Rozdělení fondů, s.11.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
SEKCIA VEREJNEJ SPRÁVY
odbor archívov a registratúr
Križkova 7, 811 04 Bratislava 1

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA PODCELNA		• Ústav Pamäti národa Kvetná 13 P. O. BOX 87 820 05 Bratislava •
Dátum: 12. JOL 2004		
Číslo: 1395/2004-30		
Prílohy: 10.č. 1990/uv-10		

Váš list číslo/zo dňa #29/2004-30 op. 1395/uv-30	Nale číslo SVS-204-2004/00383	Vybavuje/linka PhDr. J. Ragačovš/290	Bratislava 7. júla 2004
--	----------------------------------	---	----------------------------

Vec
Zriadenie archívu
- s ú h l a s

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky **súhlasí so zriadením Archívu Ústavu pamäti národa**, pretože tento splnil podmienky uložené § 6 ods. 2 a ods. 3 zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zároveň upozorňuje žiadateľa, že základným predpokladom dopĺňania jeho archívu archívnymi dokumentmi je riadna správa registratúry, ktorú treba zabezpečiť priestorovo ako aj personálne tak, aby vyhovovala požiadavkám vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 628/2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia uvedeného zákona.

Kontrolu dodržiavania a realizovania požiadaviek zákona a vyhlášky a štátny odborný dozor bude priamo vykonávať Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

PhDr. Peter Kartous, CSc.
riaditeľ

Telefón ++421-2-52 49 76 29 ++421-2-52 49 60 51-3	Fax ++421-2-52 49 45 30	E-mail Ragaцова.julita@mvsr.vs.sk	Internet www.civil.gov.sk	TCO 151 866
---	----------------------------	--------------------------------------	------------------------------	----------------

Súhlas MV SR
so zriadením
Archívu ÚPN.
Zdroj: ÚPN.

pplk. Mgr. Pavlom Rothom) časť archívnych fondov teritoriálnych orgánov ŠtB (Krajské správy ZNB S-ŠtB a okresné oddelenia) zo všetkých troch krajov a časť archívnych fondov, ktoré boli označené ako fondy centrálnych orgánov a útvarov.⁵⁾

Na základe dohody podpísanej medzi ÚPN a SIS Slovenská informačná služba začala naplňovať dvojstrannú dohodu o delimitácii archívnych dokumentov práve týmito fondami. Historickým medzníkom pre ÚPN sa stal deň 16. september 2003. Vtedy prevzal do svojho archívu vôbec prvé archívne dokumenty, fondy zo SIS tzv. „Levoču I“. Do depotov archívu sme prevzali 237 archívnych fondov, čo predstavovalo takmer tisíc (959) škatúl archívneho materiálu z obdobia 1945 - 1989.

Rozsah archívnych fondov jednotlivých Krajských správ ZNB S-ŠtB a ich okresných oddelení odrzkadľuje veľkosť administratívneho kraja a dodržiavanie predpisov v spisovej službe. Tri fondy Kraj-

ských správ ZNB S-ŠtB spolu s okresnými oddeleniami z časového obdobia 1947 - 1981 predstavujú 416 škatúl archívnych dokumentov. Spomínané archívne fondy nie sú uzavretými fondami. Pri prevoze fondu z Levoče pracovníci SIS v apríli 1998 nejavili záujem o ich historickú časť, a tak sa stalo, že fondy KS S-ŠtB Banská Bystrica a Košice previezli do Bratislavy torzovite. Chýbajúce archívne dokumenty - spolu 48 škatúl - obsahujú mimoriadne cenné dokumenty, údaje. Obsahovo sa viažu k obdobiu Slovenského štátu a k politickým aktivitám po roku 1945. K odstúpeniu chýbajúcich inventárnych jednotiek spomenutých fondov do Archívu ÚPN má dôjsť v blízkej budúcnosti podľa predbežnej dohody medzi MV SR a ÚPN o delimitácii archívnych fondov bezpečnostných zložiek štátu.

Krajské správy ZNB S-ŠtB v záujme posilnenia priameho výkonu bezpečnostnej služby boli pretransformované v roku 1975. Boli federálnymi útvarmi Zboru národnej bezpečnosti pre územný obvod kraja. Ich činnosť riadili náčelníci správ, ktorí boli oprávnení jednať v ich mene s príslušnými mestskými, okresnými i krajskými stranickými a štátnymi orgánmi. Na území kraja priamo zabezpečovali ochranu socialistického spoločenského zriadenia, odhaľovali, dokumentovali, predchádzali a zneškodňovali tzv. nepriateľskú činnosť proti ČSSR. Vnútorne sa napr. Správa ŠtB Bratislava od roku 1975 členila na vedenie, vnútorné oddelenie, na 4 odbory (I., II., III. a Odb. vyšetrovania) a na dve oddelenia - oddelenie letišťnej kontroly a na okresné oddelenia. Archívne fondy Krajských správ ZNB S-ŠtB sú bohaté na údaje o činnosti tzv. pravicovo-opportunistickej sil v rokoch 1968 - 1969, prešetrovaní osôb a správy o činnosti opozičných hnutí. Fondy obsahujú správy o operatívnej a štátno-bezpečnostnej situácii v krajoch, správy z kontrol vykonaných v jednotlivých podnikoch a závodoch, zápisy z operatívnych porád vedenia atď. K fondom boli vypracované archívne pomôcky, združené inventáre ešte pracovníkmi, archivármi Štatisticko-evidenčného odboru Sekretariátu FMV v Spišskom Podhradí, resp. Archívu MV SSR v Levoči. Okrem inventarizovaných archívnych fondov Krajských správ ZNB S-ŠtB Archív ÚPN prevzal s týmto súborom aj časť bývalej registratúry Okresných oddelení ŠtB, oddelení pasov a víz a oddelení pasovej kontroly. Archívny materiál, pôvodne uložený v balíkoch, bol pracovníkmi archívu usporadúvaný jednak podľa štruktúrno-chronologickej a jednak podľa diplomaticko-chronologickej schémy. Po usporiadaní táto časť predstavuje 122 archívnych fondov a 318 škatúl.

Z fondov tzv. centrálnych útvarov, ktoré boli delimitované z archívu FMV v júni 1992 a v zmysle rozkazu troch ministrov vnútra č. 3 zo dňa